

Dofinansowane przez
Unię Europejską

GreenVETers: Włączenie „deliberacji obywatelskiej”
oraz „demokracji deliberatywnej” dla zrównoważonego
rozwoju do oficjalnych programów nauczania VET

Podręcznik na temat Zielonego Ładu i Deliberacji Obywatelskiej

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Europejski Zielony Ład	5
2.1. Czym jest Europejski Zielony Ład?	5
2.2. Aktualna polityka i jej dotychczasowa realizacja	6
2.3. Jak zrealizować proponowane cele?	9
2.4. Zadania	12
3. Deliberacja i zaangażowanie obywatelskie	13
3.1. Czym jest deliberacja obywatelska?	13
3.2. Deliberacja obywatelska a ochrona środowiska	16
3.3. Edukacja na rzecz Świadomości Ekologicznej	18
3.4. Transformacja w Systemy Deliberatywne	23
3.5. Zadania	30
4. Systemy deliberatywne a ochrona klimatu	31
4.1. Związek pomiędzy Europejskim Zielonym Ładem a świadomością ekologiczną	31
4.2. Skuteczne reagowanie na Kwestie Klimatyczne	34
4.3. Zadania	37
5. Podsumowanie	38
Rozwiązania do wszystkich zadań	39
Odwołania	41

1. Wstęp

Projekt Erasmus+ "GreenVETers: Włączenie "deliberacji obywatelskiej" i "demokracji deliberatywnej" na rzecz zrównoważonego rozwoju do oficjalnych programów kształcenia i szkolenia zawodowego " ma na celu zapoznanie trenerów kształcenia i szkolenia zawodowego (VET) oraz praktykantów z zasadami demokracji. Głównym celem jest podniesienie kwalifikacji edukatorów poprzez zapewnienie szkoleń i zasobów, tak aby mogli oni lepiej pracować z uczniami, szczególnie na kursach rolniczych i inżynierskich, w celu rozwijania ich umiejętności deliberacji i lepszego przygotowania ich do stosowania zasad deliberacji w przyszłych zawodach. W ten sposób projekt GreenVETers ma na celu długoterminową zieloną transformację obszarów rolnictwa i inżynierii oraz ich rolę w zrównoważonym rozwoju poprzez umożliwienie osobom szkolonym dołączenia do siły roboczej.

Niniejszy podręcznik na temat Zielonego Ładu i Deliberacji Obywatelskiej jest pierwszym z czterech rezultatów projektu GreenVETers służącym jako punkt wyjścia do edukacji trenerów VET i zainteresowanych uczniów na temat Europejskiego Zielonego Ładu i zasad Deliberacji Obywatelskiej. Ponadto, podręcznik bada rolę, jaką demokracje deliberatywne mogą odegrać i już odgrywają w osiągnięciu celów Unii Europejskiej w zakresie neutralności węglowej. Podręcznik składa się z trzech głównych rozdziałów, z których każdy kończy się częścią poświęconą zadaniom. Mogą one być wykorzystane przez edukatorów do sprawdzenia siebie lub do przetestowania uczniów po lekcjach wprowadzających do każdego z trzech tematów: (I) Europejski Zielony Ład, (II) Deliberacja i zaangażowanie obywateli oraz (III) Działania na rzecz klimatu poprzez systemy deliberacyjne. Rozwiązania zadań znajdują się na końcu.

Aby uzyskać więcej porad na temat tego, jak edukować uczniów VET o Zielonym Ładzie UE, deliberacji obywatelskiej, zaangażowaniu obywatelskim i działaniach na rzecz klimatu, nauczyciele mogą skorzystać z drugiego rezultatu projektu GreenVETers - Przewodnika Pedagogicznego. Z kolei trzeci rezultat projektu, Kurs Szkoleniowy Online, może być wykorzystany zarówno do kształcenia, jak i testowania zdobytej wiedzy na temat odpowiednich tematów. Wreszcie,

GreenVETers opracuje raport zatytułowany "Ku przyszłości: Zbiór dobrych praktyk" po serii seminariów sokratejskich i publicznych dyskusji pomiędzy edukatorami szkół VET a reformatorami polityki środowiskowej, które będą prowadzone w czasie trwania projektu we wszystkich krajach partnerskich.

Pięciu partnerów tworzących konsorcjum GreenVETers zostało przedstawionych poniżej wraz z krótkimi opisami ich wizji i pracy.

Konsorcjum GreenVETers

Foundation Knowledge Centre PRO WORK promotes the career development of people with a (significant) distance to the labour market and/or society in general, skilled workers and others who need coaching, training and counselling in a wide variety of sectors and topics, national and international.

The Polish Farm Advisory and Training Centre Not-

For-Profit Sp. z o.o. jest prywatną firmą świadczącą nieodpłatne usługi doradcze dla polskich agropodsiębiorców i rolników indywidualnych. Nasze cele to: wspieranie rozwoju obszarów wiejskich, rewitalizacja obszarów wiejskich oraz promowanie ducha przedsiębiorczości poprzez udostępnianie wiedzy i informacji ogółowi społeczeństwa na obszarach wiejskich.

**CITIZENS
IN POWER**

C.I.P. Citizens In Power to organizacja non-profit, edukacyjna i badawcza na Cyprze, wiodąca w dziedzinie edukacji globalnej, innowacji społecznych, przedsiębiorczości, STEM i zrównoważonego wzrostu poprzez projektowanie i wdrażanie interdyscyplinarnych podejść.

Współfinansowane przez
Unię Europejską

Web2Learn (W2L) jest partnerem biznesowym, który oferuje wysokiej jakości rozwiązania i usługi w zakresie cyfrowej nauki i profesjonalnych szkoleń, skierowane głównie do sektora VET i szkolnictwa wyższego. Siedziba firmy znajduje się w Salonikach w Grecji, a zespół składa się z sześciu wysoko wykwalifikowanych osób. Firma specjalizuje się w dwóch obszarach działalności, otwartości i łączności społecznej.

CEPROF to skrót od Centros Escolares de Ensino Profissional. Zostało założone w 1991 roku, specjalnie w celu utworzenia Escola Profissional de Espinho (ESPE), jednej z najstarszych szkół VET w Portugalii i akredytowanej przez Portugalskie Ministerstwo Edukacji. CEPROF integruje również "Centrum Poradnictwa Zawodowego i Doradztwa" poprzez swoje Centrum Kwalifikacji.

2. Europejski Zielony Ład

2.1. Czym jest Europejski Zielony Ład?

W 2019 roku Komisja Europejska wprowadziła Europejski Zielony Ład, pakiet polityczny opracowany z ambitnym zamiarem uczynienia gospodarki UE zrównoważoną środowiskowo. Głównym celem tej nowej strategii jest dekarbonizacja gospodarki i osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku, wraz z tworzeniem nowych możliwości gospodarczych i przemysłowych dla Europy (Komisja Europejska, 2019). Na Zielony Ład składa się szereg środków politycznych i dotacji ukierunkowanych bezpośrednio na ograniczenie emisji zanieczyszczeń oraz zwiększenie środków przeznaczonych na badania i inwestycje w technologie przyjazne środowisku, które zrewolucjonizują system energetyczny UE, głęboko przekształcą gospodarkę i zainspirują działania na rzecz walki ze zmianami klimatu.

Zielony Ład jest wynikiem starań o ponowne dostosowanie europejskich wzorców konsumpcji i gospodarki. Ten nowy plan gospodarczy i środowiskowy zajmuje wysokie miejsce w agendzie politycznej UE (Leonard et al., 2021), ponieważ jest integralną częścią strategii Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania Agendy ONZ 2030 dla Celów Zrównoważonego Rozwoju, a także innych priorytetów ogłoszonych w wytycznych politycznych prezydentki von der Leyen.

Jej pomyślne wdrożenie wymaga całkowitej odnowy europejskiego systemu energetycznego, co doprowadzi do nieuniknionej zmiany relacji między UE a jej partnerami gospodarczymi (Leonard et al., 2021), a ostatecznie do ponownego zdefiniowania priorytetów polityki europejskiej. Komisja planuje przeorientować kilka procesów koordynacji gospodarczej na rzecz integracji Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ, aby umieścić zrównoważony rozwój i dobrobyt obywateli w centrum polityki gospodarczej, a cele zrównoważonego rozwoju w centrum tworzenia polityki i działań UE.

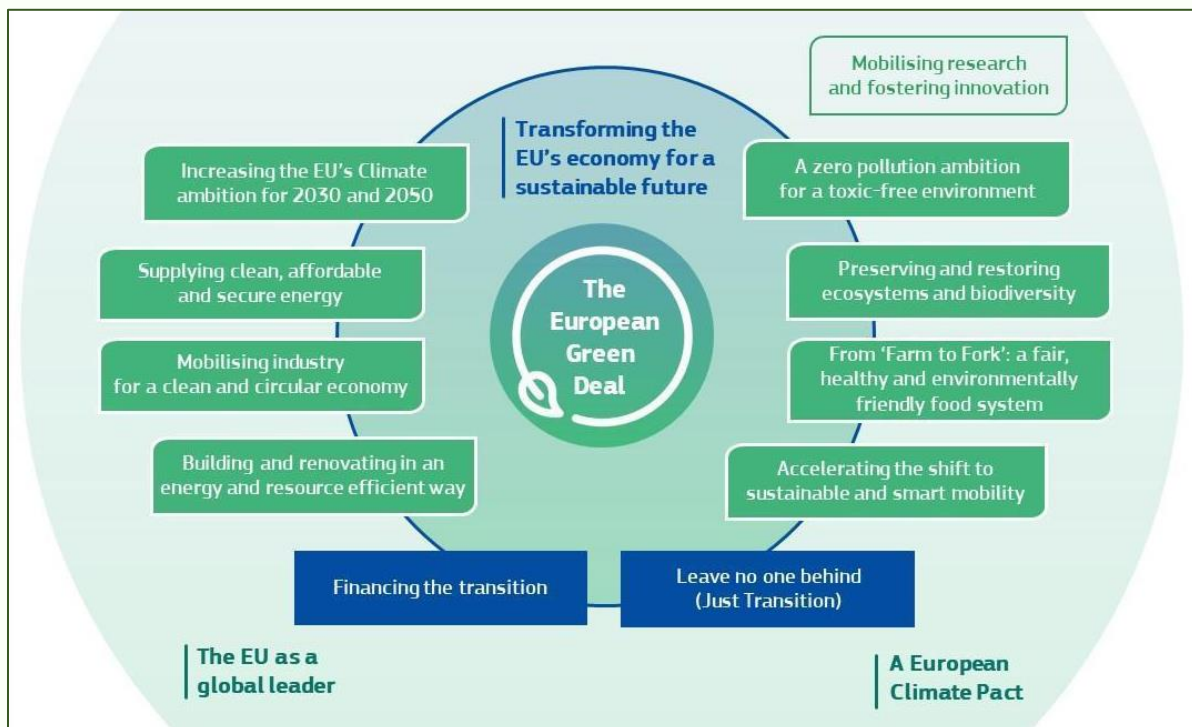

2.2. Aktualna polityka i jej dotychczasowa realizacja

Europejski Zielony Ład stanowi plan przekształcenia trudności związanych z klimatem i środowiskiem naturalnym w możliwości we wszystkich sektorach polityki oraz zapewnienia, że przejście to jest sprawiedliwe i sprzyjające włączeniu społecznemu dla wszystkich, tak aby gospodarka UE stała się rzeczywiście zrównoważona. Poprzez przejście UE do czystej, obiegowej gospodarki, Europejski Zielony Ład dąży do zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów, powstrzymania zmian klimatycznych, odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej i zmniejszenia zanieczyszczenia. Opisano w nim środki finansowe, które należy zainwestować, dostępne opcje finansowania oraz ścieżkę, która ma zapewnić uczciwą i sprawiedliwą transformację.

Wszystkie sektory gospodarki, w tym transport, energetyka, rolnictwo, budownictwo oraz branże: stalowa, cementowa, ICT, tekstylna i chemiczna, są objęte Europejskim Zielonym Ładem (Komisja Europejska, 2019). Plan ten obejmuje kilka aspektów polityki, takich jak te przedstawione na rysunku 1.1 i szerzej wyjaśnione poniżej.

Rysunek 1.1. Europejski Zielony Ład (Źródło: Komunikat Komisji w sprawie Europejskiego Zielonego Ładu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:640:FIN>)

- Regulacje, Plany i Strategie Europejskiego Zielonego Ładu:
- **Nowy Plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy (CEAP)** powstał w odpowiedzi na potrzeby (i) zwiększenia globalnej konkurencyjności, (ii) promowania zrównoważonego wzrostu gospodarczego oraz (iii) tworzenia nowych miejsc pracy. CEAP koncentruje się na zasobochłonnych gałęziach przemysłu o silnym potencjale cyrkularności, opierając się na wcześniejszych pracach wykonanych w celu osiągnięcia gospodarki cyrkularnej od 2015 r. Plan dotyczy kluczowych łańcuchów wartości produktów, w tym dla elektroniki i ICT, baterii i samochodów, opakowań, tworzyw sztucznych, tekstyliów i żywności, w celu utrzymania zasobów w cyklach gospodarczych tak długo, jak to możliwe (Komisja Europejska, 2020a).
- Projekt produktu, który odpowiada nawet za 80% wpływu produktu na środowisko w całym okresie jego użytkowania, został omówiony we wniosku dotyczącym **Rozporządzenia w sprawie Ekoprojektu dla Produktów Zrównoważonych**. Wpływ projektu produktu obejmuje zarówno użyte materiały, jak i procesy produkcyjne oraz niezawodność produktów końcowych. Niniejsze rozporządzenie ustanawia nowe normy dotyczące trwałości, niezawodności, możliwości ponownego wykorzystania, naprawiania, łatwości konserwacji, odnawiania, recyklingu i efektywności energetycznej produktów. Głównym celem jest promowanie stosowania materiałów produkowanych w sposób zrównoważony lub pochodzących z recyklingu, przyjęcie bardziej energooszczędnych procesów i budowanie produktów o większej trwałości (Komisja Europejska, 2022b).
- Aby zagwarantować, że rolnictwo, rybołówstwo, akwakultura i łańcuch wartości żywnościowych prawidłowo przyczynią się do osiągnięcia celu, jakim jest Unia neutralna klimatycznie do 2050 r., ustanowiono nową strategię pod nazwą **"Od pola do stołu"**. Podstawowymi celami strategii "Od pola do stołu" są: (i) zapewnienie wystarczającej ilości przystępnej cenowo i pożywnej żywności w granicach wydajności planety, (ii) zmniejszenie o połowę stosowania pestycydów i nawozów oraz (iii) zwiększenie ilości gruntów przeznaczonych na rolnictwo ekologiczne, (iv) promowanie bardziej

zrównoważonej konsumpcji żywności, (v) zmniejszenie strat i marnotrawstwa żywności; zwalczanie oszustw żywnościowych w łańcuchu dostaw oraz (vi) poprawa dobrostanu zwierząt (Komisja Europejska, 2020b).

- Nowa **Strategia Ochrony Różnorodności Biologicznej na rok 2030** jest gruntownym, systemowym i ambitnym długoterminowym planem ochrony środowiska i powstrzymania zubożenia ekosystemów. W strategii przedstawiono nowe podejścia do skuteczniejszego wdrażania istniejących przepisów, a także nowe zobowiązania, punkty odniesienia, cele i systemy zarządzania, których celem jest przywrócenie różnorodności biologicznej w Europie do 2030 r. (Komisja Europejska, 2020c).
- **Plan Działania na Rzecz Zerowego Zanieczyszczenia** służy jako przewodnik do włączenia zapobiegania zanieczyszczeniom do wszystkich odpowiednich programów UE, przyspieszenia stosowania odpowiednich przepisów UE i zlokalizowania wszelkich luk. Zawiera on cele dotyczące produkcji odpadów, różnorodności biologicznej oraz zanieczyszczenia powietrza, wody, gleby i hałasu (Komisja Europejska, 2021b).

Głównym wyzwaniem w skutecznym wdrażaniu tych środków jest utrzymanie priorytetu planowania polityki przez cały wydłużony okres wdrażania zarówno w kontekście europejskim, jak i krajowym (Siddi M., 2020). Nagły przypadek zdrowotny spowodowany pandemią COVID-19, który przyniósł ogromne globalne spowolnienie gospodarcze, jest obecnie głównym powodem zmiany priorytetu polityki Zielonego Ładu. Przed nagłą sytuacją zdrowotną spowodowaną przez COVID-19, Zielony Ład był jednym z głównych priorytetów w agendzie politycznej Komisji Europejskiej (Fetting, 2020).

Kontynuując te działania, Komisja Europejska ogłosiła i przyjęła w 2021 r. pakiet "**Gotowi na 55**", mający na celu wzmocnienie pozycji UE jako światowego lidera w dziedzinie klimatu. Pakiet ten to zbiór propozycji legislacyjnych mających na celu modernizację istniejącego prawodawstwa, dostosowanie go do unijnego celu klimatycznego na rok 2030 oraz wprowadzenie nowych polityk, które pomogą wprowadzić bardzo potrzebne zmiany transformacyjne w gospodarce, społeczeństwie i przemyśle (Komisja Europejska, 2021a). Celem jest nie tylko

osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r., ale także zmniejszenie emisji netto o co najmniej 55% do 2030 r. w porównaniu z 1990 r.

Pakiet obejmuje następujące środki:

- **Rozporządzenie w sprawie wspólnego wysiłku redukcyjnego**

Ma ono na celu ustanowienie bardziej rygorystycznych celów redukcji emisji dla wszystkich państw członkowskich we wszystkich sektorach przemysłu. Biorąc pod uwagę zróżnicowane uwarunkowania każdego państwa członkowskiego, cele będą oparte na ich PKB na mieszkańca i dostosowane zgodnie z efektywnością kosztową.

- **Zmiana w Dyrektywie w sprawie Promowania Stosowania Energii ze Źródeł Odnawialnych w celu realizacji ambicji nowego celu klimatycznego na 2030 r. (RED II)**

W pierwotnej dyrektywie o energii odnawialnej poziom docelowy dla energii odnawialnej został określony na 32%. Nowa poprawka (RED II) określa docelowy poziom 40% energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, do 2030 roku. Wszystkie państwa członkowskie mają przyczynić się do osiągnięcia tego celu.

- **Dyrektywa w sprawie efektywności energetycznej**

Dyrektywa ta obejmuje m.in. zobowiązanie państw członkowskich do zmniejszenia ogólnego zużycia energii.

- **Rozporządzenie w sprawie uwzględnienia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w związku z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem w ramach dotyczących klimatu i energii na rok 2030**

W rozporządzeniu określono unijny cel w zakresie usuwania dwutlenku węgla na poziomie 310 mln ton CO₂. Do 2035 roku UE powinna dążyć do osiągnięcia neutralności klimatycznej w sektorach użytkowania gruntów, leśnictwa i rolnictwa, w tym innych emisji z rolnictwa.

- **Zmiana Dyrektywy w sprawie Podatku Energetycznego**

Zmiana dyrektywy w sprawie podatku energetycznego proponuje dostosowanie opodatkowania produktów energetycznych do polityki

energetycznej i klimatycznej UE, promując czyste technologie i usuwając przestarzałe ulgi i obniżone stawki, które obecnie zachęcają do korzystania z paliw kopalnych.

2.3. Jak zrealizować proponowane cele?

Aby przeciwdziałać zmianie klimatu i innym działaniom człowieka szkodzącym środowisku na lądzie i na morzu, kluczowe znaczenie mają aktywne role i bezpośrednio zaangażowanie obywateli. To bezpośrednio zaangażowanie powinno odbywać się poprzez zaangażowanie obywatelskie, edukację, podnoszenie świadomości społecznej, naukę obywatelską, obserwację i samodzielne monitorowanie ich indywidualnego wpływu na środowisko (Hadjichambis, 2022), wraz ze zmianą zachowań konsumentów i obywateli w kierunku bardziej zrównoważonych wzorców. Kluczowe znaczenie ma bezpośrednio zaangażowanie obywateli i społeczności w przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochronę środowiska. Zmotywuje to ich do zmiany osobistych zachowań, zmniejszenia śladu węglowego oraz podjęcia działań indywidualnych i grupowych. Wspierając ochronę różnorodności biologicznej, oparte na naturze rozwiązania w zakresie odporności na zmiany klimatu, zrównoważonego zużycia energii i gospodarki odpadami (Hainsch i in., 2022), można by osiągnąć bardziej zrównoważony styl życia i interakcji ze środowiskiem.

Świadomość ekologiczna młodych ludzi musi być również wzmocniana poprzez edukację i inne formy uczestnictwa młodzieży. Dzieląc się swoją wiedzą, doświadczeniem i zaangażowaniem z rodzinami i społecznościami lokalnymi, uczniowie i nauczyciele mogą stać się ambasadorami działań na rzecz klimatu i ochrony środowiska. W związku z tym szkoły, placówki szkoleniowe i uniwersytety są w doskonałej pozycji, aby komunikować się z uczniami, rodzicami i ogółem społeczeństwa na temat reform niezbędnych do płynnego przejścia na zieloną gospodarkę.

Rysunek 1.2. Kompas Edukacyjny OECD 2030 (Źródło: OECD, 2019

<https://www.oecd.org/education/2030/learning-compass/>)

Aby rozwijać i oceniać wiedzę, umiejętności i postawy dotyczące zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju, Europa potrzebuje ram kompetencji. Ramy te powinny obejmować dwa główne obszary umożliwiające obywatelom podejmowanie działań przeciwko zmianom klimatu i na rzecz zrównoważonego rozwoju za pomocą różnych metod. Te dwa główne obszary to edukacja oraz budowanie głębszego zrozumienia środowiska i jego skutków. W kontekście edukacji opracowany zostałby multidyscyplinarny europejski przewodnik po kompetencjach w zakresie uczenia się przez całe życie, który byłby realizowany w praktyce poprzez inicjatywy edukacyjne mające na celu pomoc obywatelom, zwłaszcza młodym ludziom, w poszerzaniu ich wiedzy, umiejętności i postaw w zakresie zmian klimatu i zrównoważonego rozwoju. W ramach tych należy w szczególności podkreślić nauki przyrodnicze, technologię i

matematykę, a także umiejętności społeczne, przedsiębiorcze i obywatelskie. Opracowanie tych ram wymagałoby zaangażowania naukowców zajmujących się naukami przyrodniczymi, ekspertów w dziedzinie technologii, osób zajmujących się naukami obywatelskimi, naukowców zajmujących się naukami społecznymi i humanistycznymi. Wkład i praktyczna wiedza oferowana przez podmioty spoza środowiska akademickiego, jak również najlepsze praktyki światowe, będą miały kluczowe znaczenie, biorąc pod uwagę wrodzoną niechęć ludzi do zmian zachowań oraz obserwowane różnice między płciami w poglądach na praktyki ekologiczne i zrównoważone.

Przewodnik taki jak ten służyłby jako narzędzie referencyjne dla państw członkowskich, zainteresowanych stron i organizacji pozarządowych, które pomagają obywatelom odgrywać aktywną rolę w przechodzeniu społeczeństwa na bardziej ekologiczną gospodarkę. Podstawą ram byłoby tworzenie konkretnych programów edukacyjnych, programów nauczania, szkoleń, działań związanych z tworzeniem sieci kontaktów oraz dzielenie się najlepszymi praktykami. Nauczyciele, trenerzy, studenci, uczniowie, rodzice i szersza społeczność mogliby zaangażować się i zrealizować zmiany zachowań wymagane do udanej transformacji poprzez podjęcie procesu konsultacji i wdrożenia tych ram przez szkoły, uniwersytety, gminy i władze publiczne we współpracy z sektorem prywatnym.

W kontekście rozwijania głębszego zrozumienia środowiska i wpływów środowiskowych w społecznościach, działania powinny kłaść nacisk na zaangażowanie obywateli poprzez monitorowanie środowiska, naukę obywatelską i koalicje obywatelskie (Willis, 2022). Działania te powinny skupiać się na zaangażowaniu obywateli w kwestie klimatyczne i środowiskowe, takie jak różnorodność biologiczna, zanieczyszczenie wód morskich i słodkich oraz zrównoważona żywność. Aby zagwarantować, że inicjatywy te posłużą jako modele angażowania szerszej społeczności w skuteczne zmiany zachowań wymagane dla udanej i sprawiedliwej transformacji, projekty powinny być realizowane na dużą skalę we współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, instytucjami akademickimi i władzami publicznymi.

Podstawowym celem tych inicjatyw powinno być podnoszenie świadomości, angażowanie i wyposażanie obywateli i konsumentów w praktyczne metody

śledzenia ich wpływu na środowisko, gromadzenie danych, które pozwolą im na zmianę zachowania oraz zmniejszenie ich indywidualnego śladu węglowego i środowiskowego jako użytkowników i konsumentów.

Ponadto, dzięki zaangażowaniu obywatelskiemu, nauka obywatelska stanowi potężny instrument w walce ze zmianami klimatu i ochronie środowiska. Termin "nauka obywatelska" powinien być stosowany szeroko w odniesieniu do szeregu różnych poziomów uczestnictwa, od zwiększenia publicznego zrozumienia nauki do motywowania obywateli do udziału w procesie badawczym poprzez gromadzenie, analizowanie i zgłaszanie danych, aż po wyznaczanie kierunku nauki i współpracę z innymi w celu współtworzenia i wdrażania polityki związanej z nauką. Działania obejmujące naukę obywatelską powinny być wspierane przez solidny proces naukowy, który zapewnia dokładność zgromadzonych danych i sprawiedliwą reprezentację wszystkich zaangażowanych stron.

2.4. Zadania

- 1) Celem Europejskiego Zielonego Ładu jest:
  - (A) Zakończenie działalności wszystkich gałęzi przemysłu, które przyczyniają się negatywnie do środowiska.
  - (B) Osiągnąć neutralność klimatyczną do 2050 roku.
  - (C) Wymienić każdy pojazd spalinowy na elektryczny.
  - (D) Zwiększyć świadomość kryzysu ekologicznego.

- 2) W 2021 roku Komisja Europejska ujawniła pakiet wniosków legislacyjnych mających na celu modernizację istniejących przepisów i dostosowanie ich do unijnego celu klimatycznego na rok 2030. Jaką nazwę nadano temu pakietowi?
  - (A) Gotowi na 55
  - (B) Strategia "Od pola do stołu"
  - (C) Agenda 2030
  - (D) Nowy Plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy (CEAP)

- 3) Które z poniższych uważa się za kluczowe dla osiągnięcia bardziej efektywnych działań na rzecz klimatu?
  - (A) Aktywne uczestnictwo obywateli w zgromadzeniach społecznych.
  - (B) Promowanie nieuporządkowanych działań obywateli.
  - (C) Indywidualne i zbiorowe działania obywateli mające na celu identyfikację, zajęcie się i rozwiązanie kwestii będących przedmiotem zainteresowania publicznego.
  - (D) Umożliwienie obywatelom opowiadania się za swoimi indywidualnymi sprawami i najlepszymi interesami.

3. Deliberacja i zaangażowanie obywatelskie

3.1. Czym jest deliberacja obywatelska?

Deliberacja została zdefiniowana przez Fishkina (2009) jako proces, w którym jednostki rzeczywiście rozważają zalety konkurujących ze sobą argumentów i angażują się w wyważone dyskusje. Choć może to brzmieć bardzo podobnie do zwykłej rozmowy, oba te procesy odróżnia pięć warunków. Warunki te mogą być również wykorzystane do oceny jakości procesu deliberacyjnego i są następujące:

1. Stopień, w jakim uczestnicy otrzymują dostęp do dokładnych **informacji**, które uważają za istotne dla tematu.
2. Stopień **merytorycznej równowagi**, w jakim na argumenty oferowane przez jedną ze stron odpowiadają rozważania proponowane przez osoby stojące po stronie przeciwnej.
3. Stopień, w jakim **różnorodność** głównych stanowisk publicznych jest reprezentowana przez uczestników dyskusji.
4. Stopień **sumienności** uczestników do szczerego ważenia wartości merytorycznych argumentów.
5. Stopień, w jakim argumenty wszystkich stron są traktowane z **równą uwagą** według ich wartości merytorycznej, a nie strony oferujących je uczestników.

Wydarzenia deliberacyjne mają na celu stworzenie integracyjnych środowisk dla obywateli do debaty nad polityką, która przewyciężyłaby wpływy elit (Boulianne, 2018). Obywatelska lub publiczna deliberacja ma miejsce w szczególności, gdy uczestnicy są członkami społeczeństwa, a forum jest tak skonstruowane, że tytuły, status lub stanowiska niektórych uczestników nie są traktowane priorytetowo (Ebuona i in., 2022).

Uważa się, że deliberacja obywatelska jest konieczna, aby obywatele zgodzili się na daną decyzję, a nie tylko, aby została im ona narzucona. Kiedy obywatele są zaangażowani w proces tworzenia polityki, postrzegają prawa jako swoje, jako bardziej uzasadnione i są bardziej skłonni do ich przestrzegania (Bohman, 2000).

Ponadto Solomon i Abelson (2012) argumentowali, że istnieją szczególne powody i okazje, w których należy stosować deliberacje obywatelskie.

Kwestia polityczna powinna być poddana kontroli publicznej, gdy spełniona jest jedna lub więcej z następujących cech:

- Istnieją sprzeczne wartości publiczne.
- Temat jest kontrowersyjny lub dzielący, albo jedno i drugie.
- Temat łączy wiedzę ekspercką (techniczną) i „życiową”.
- Społeczeństwo ma niskie zaufanie do rządu. (Solomon & Abelson, 2012)

Dlatego też deliberacje obywatelskie są wykorzystywane do podejmowania decyzji dotyczących dobra wspólnego oraz do rozwiązywania problemów społecznych w zakresie zdrowia, edukacji, nauki i środowiska (Blacksher i in., 2012). Niemniej jednak przedmiotem dyskusji i głosowania mogą być bardziej powierzchowne tematy, na przykład to, gdzie w danej dzielnicy powstanie nowa droga (Ebuona et al., 2022).

Rysunek 3.1. Członkowie Zgromadzenia Obywatelskiego głosują nad brzmieniem kart do głosowania, które miały być następnie poddane pod głosowanie, w Grand Hotel, Malahide, Co Dublin. (Źródło: <https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/citizens-assembly-votes-to-end-mandatory-retirement-age-1.3148549>)

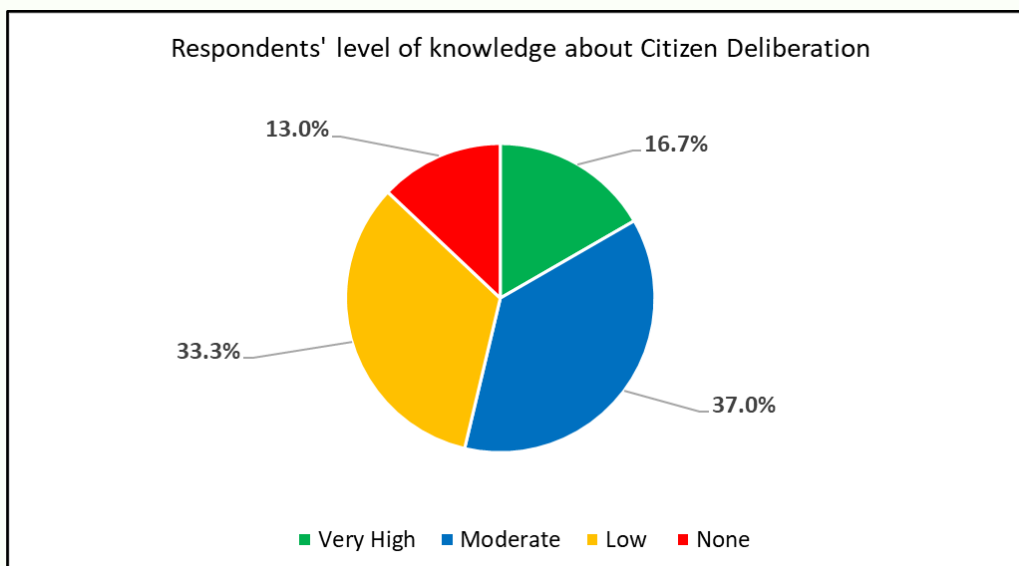

Publiczne procesy deliberacyjne muszą z definicji odbywać się w sferze publicznej, ponieważ warunkiem koniecznym jest aktywny udział wykluczonych w inny sposób grup społecznych. Otoczenie nie ma znaczenia, o ile uczestnicy metody deliberatywnej działają według tych samych wspólnych zasad. Na przykład praktyczne przykłady procesów deliberacyjnych obejmują ławy przysięgłych, konferencje konsensusu, negocjowane tworzenie reguł, deliberative polling oraz spotkania w ratuszu, które obejmują głosowanie (Smith & Rowe, 2016). Jednak tradycyjne ratusze lub wysłuchania publiczne nie stanowią publicznych wydarzeń deliberacyjnych, ponieważ albo obejmują jednokierunkową komunikację, albo dyskusję między obywatelami i decydentami, ale nie dialog między obywatelami.

Po zdefiniowaniu Deliberacji Obywatelskiej musimy teraz opisać jeden z systemów demokratycznych, który ją zawiera - demokrację deliberatywną. Jest to system, w którym zalecenia wynikające z wydarzeń lub procesów deliberacyjnych są szczerze rozważane przez polityków i interesariuszy w procesie tworzenia polityki. Łączy on deliberację z równością polityczną, a zatem z masowym uczestnictwem. Niemniej jednak demokracja deliberatywna nie istnieje bez ograniczeń i rzeczywiście musimy pracować nad ich minimalizacją (Fishkin, 2009). Konsekwencje przejścia do systemu deliberatywnego omówimy w Rozdziale 3.4. Powrócimy tam również do warunków Deliberacji z tego rozdziału (strona 13), aby omówić opinie społeczeństwa na temat możliwości i udanego wdrożenia Demokracji Deliberatywnej.

Konsorcjum GreenVETers przeprowadziło badania, aby dowiedzieć się, jak dobrze nie-eksperti w UE są świadomi idei Deliberacji Obywatelskiej. Na ankietę odpowiedziały w sumie 54 osoby zamieszkujące 8 krajów UE, w tym Cypr (13), Holandię (11), Portugalię (10), Polskę (10), Grecję (5), Francję (3), Norwegię (1) i Niemcy (1). Wykres kołowy na Rysunku 3.2 przedstawia rozkład poziomu wiedzy na temat Deliberacji Obywatelskiej. Większość respondentów podała oczekiwane średnie, umiarkowane i niskie poziomy wiedzy. Patrząc na procentowy udział "niskiego" poziomu wiedzy, staje się jasne, że wymagana jest znaczna edukacja na temat koncepcji Deliberacji Obywatelskiej i Demokracji Deliberatywnej.

Rysunek 3.2. Wykres kołowy dotyczący poziomu wiedzy respondentów badania GreenVETers na temat Deliberacji Obywatelskiej.

3.2. Deliberacja obywatelska a ochrona środowiska

W Rozdziale 3.1 omówiliśmy, że tematyka deliberacji obywatelskich często dotyczy wyzwań społecznych, w tym kwestii środowiskowych, takich jak zmiany klimatu. Zmiana klimatu jest również tematem, na który ludzie mają sprzeczne poglądy, a sposoby adaptacji i łagodzenia zmian klimatu wymagają wkładu ekspertów. Dlatego, według Solomona i Abelsona (2012), istnieją dobre powody, by poddawać pod dyskusję kwestie środowiskowe.

Istnieje kilka sposobów, w jakie obywatele mogą zaangażować się w działania na rzecz klimatu, w tym wydarzenia deliberacyjne, konstruktywny dialog, budżet partycypacyjny, nauka obywatelska i innowacje społeczne oraz działania lokalne. Sugeruje się jednak, by metody te były stosowane w połączeniu (Andersson & Kambli, 2020) i z ostrożnością ze względu na skutki przeciwne do zamierzonych. W zależności od problemu środowiskowego można wybrać odpowiednią metodę partycypacji obywatelskiej.

Ponadto, w ciągu ostatnich dwóch dekad, adaptacja do zmian klimatu stała się centralnym punktem debaty politycznej w skali lokalnej, krajowej i globalnej (Mourato & Iannuzzi, 2021). W tym samym okresie, deliberacja obywatelska dotycząca kwestii środowiskowych, takich jak kształtowanie polityki w zakresie działań klimatycznych, została również zbadana w skali globalnej (Karkkainen et al., 2005). Istnieją również przykłady wdrażania deliberacji obywatelskiej w Unii Europejskiej. Tak więc najpierw omówimy krytyczną rolę deliberacji obywatelskiej w procesie podejmowania decyzji dotyczących kwestii środowiskowych, a w rozdziale 4 przedstawimy przykłady tematów środowiskowych, które były i są obecnie przedmiotem deliberacji w krajowych kontekstach partnerów i na całym świecie.

Jak UE i ONZ postrzegają rolę obywateli w walce ze zmianami klimatu?

W przypadku zrównoważonego rozwoju środowiska i działań na rzecz klimatu, do udziału obywateli zachęca Pakt Klimatyczny w ramach Zielonego Ładu UE. Pakt Klimatyczny to inicjatywa mająca na celu zjednoczenie ludzi w dążeniu do stworzenia

zrównoważonej, neutralnej klimatycznie Europy. Pakt planuje osiągnąć ten cel poprzez zachęcanie jednostek, organizacji i społeczności do dzielenia się wiedzą z innymi i uczenia się od siebie nawzajem oraz wymyślania rozwiązań (Komisja Europejska, 2022a).

W ramach Paktu Klimatycznego Zielonego Ładu, UE rekrutowała Ambasadorów, którzy chcieli dotrzeć do ludzi w swoich społecznościach i sieciach i zachęcić ich do zaangażowania się w działania na rzecz klimatu. Na początku programu poszczególne osoby zgłaszały się do objęcia roli Ambasadora, jednak od początku 2022 roku Komisja Europejska zaczęła rekrutować osoby na zasadzie zaproszenia (Komisja Europejska, 2022a).

Ponadto Komisja Europejska organizowała wydarzenia Parlamentu Koleżeńkiego w ramach Paktu Klimatycznego do marca 2022 roku. Były to inicjatywy obywatelskie, w których osoba prywatna zgłaszała się, aby zorganizować wydarzenie w małym gronie przyjaciół, rodziny, sąsiadów lub kolegów. Tematy dyskusji obejmowały "Jak się poruszamy i przemieszczamy", "Jak uczynić energię ekologiczną i sprawiedliwą" oraz "Jak jemy i konsumujemy" (Komisja Europejska, 2022a). Głosy i wyniki z każdego wydarzenia zostały przesłane do Sekretariatu Paktu Klimatycznego w celu sporządzenia raportu. Raport ten wiosną 2022 roku został przekazany do dyskusji Komisji Europejskiej (Komisja Europejska, 2022c).

Jednocześnie Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ obejmują również działania w ramach Celu 12 "Zapewnienie zrównoważonych wzorców konsumpcji i produkcji" oraz Celu 13 "Podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym i ich skutkom", które mają na celu zwiększenie świadomości ludzi w zakresie zrównoważonego rozwoju. Cel 12.8 ma na celu "zapewnienie, że ludzie wszędzie będą mieli odpowiednie informacje i świadomość na temat zrównoważonego rozwoju i stylu życia w harmonii z naturą" do 2030 roku. Podobnie cel 13.3 dąży do "[poprawy] edukacji, podnoszenia świadomości oraz potencjału ludzkiego i instytucjonalnego w zakresie łagodzenia zmian klimatu, adaptacji, redukcji skutków i wczesnego ostrzegania" (United Nations, 2015).

Zarówno UE, jak i ONZ przyznają obywatelom zasadniczą rolę. Jednak w przeciwieństwie do ONZ, obywatelom przypisuje się rolę, która w kontekście europejskim jest bardziej związana z koncepcjami deliberacji obywatelskiej,

ponieważ obejmuje wymianę wiedzy i pomysłów na rozwiązania, które wykraczają poza tradycyjne cele edukacyjne ONZ. Możemy to uzasadnić, ponieważ ONZ kieruje swoje działania do globalnej, znacznie bardziej zróżnicowanej publiczności. UE ma jednak bardziej namacalne cele w zakresie neutralności węglowej i zrównoważonego rozwoju, jak w przypadku Zielonego Ładu, a obywatele Europy nie mogą sobie pozwolić na brak współpracy i porozumienia co do sposobu, w jaki będą działać

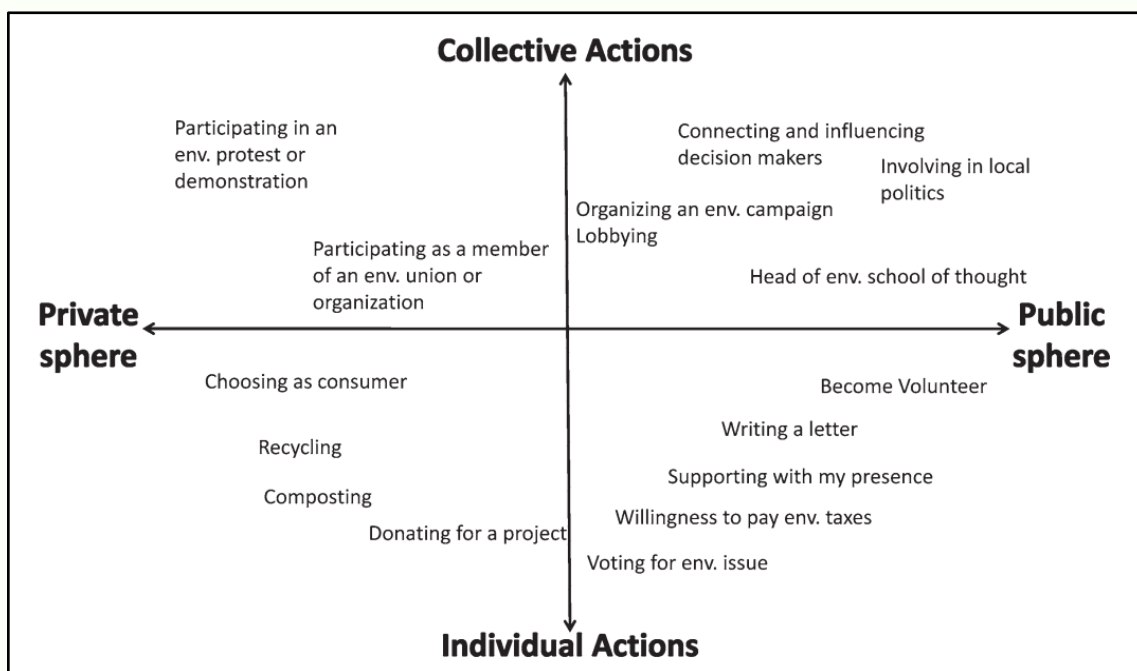
W związku z tym znaczenie wydarzeń o charakterze deliberatywnym jest oczywiste, ponieważ upoważniają one społeczeństwo do podejmowania decyzji dotyczących przeciwdziałania zmianom klimatu w sytuacji, gdy dowody naukowe mogą jedynie opisywać tę kwestię (Willis et al., 2022). Badania sugerują, że przekonanie, iż zgromadzenia obywatelskie mogą potencjalnie oferować fora dla demokratycznych innowacji w zakresie zmian klimatu, jest również podzielane przez interesariuszy (Sandover et al., 2021). Należy zrozumieć, że deliberacja obywatelska nie może zagwarantować rozwiązań kryzysu klimatycznego. Jednak ludność może i powinna być nadal reprezentowana proporcjonalnie, a argumenty powinny być rozpatrywane sprawiedliwie (Willis et al., 2022).

3.3. Edukacja na rzecz Świadomości Ekologicznej

Europejska Sieć na rzecz Obywatelstwa Ekologicznego (ESOE) definiuje Obywatelstwo Ekologiczne (OE) jako szeroką koncepcję łączącą zasady aktywnego obywatelstwa z próbami rozwiązania problemów środowiskowych. Dlatego OE obejmuje "zielone" obywatelstwo, obywatelstwo ekologiczne i obywatelstwo zrównoważonego rozwoju. Przykłady działań OE przedstawiono na Rysunku 3.3 na czterokwadratowym wykresie w zależności od tego, czy obejmują one działania indywidualne czy zbiorowe i są stosowane w sferze publicznej czy prywatnej.

Rysunek 3.3. Przykłady działań z zakresu Obywatelstwa Ekologicznego na wykresie czterokwadratowym (Źródło: Hadjichambis et al. (2020) *Conceptualizing Environmental Citizenship for 21st Century Education*. Springer International Publishing).

Definiowanie Obywatelstwa Ekologicznego prowadzi również do pełnej definicji obywatela środowiskowego. Taka osoba powinna:

- posiadać znaczące wykształcenie, umiejętności, wartości demokratyczne, postawy i kompetencje, które pozwalają mu uczestniczyć w życiu społecznym w skali lokalnej, krajowej i globalnej,
- być w stanie zaproponować metody rozwiązywania, łagodzenia i zapobiegania problemom środowiskowym oraz realizować te propozycje za pomocą działań,

- umieć korzystać zarówno ze swoich praw, jak i obowiązków w zakresie ochrony środowiska, aby osiągnąć zrównoważony rozwój i mieć zdrową, pełną szacunku relację z przyrodą,
- umieć aktywnie i krytycznie angażować się, uczestniczyć w swoich społecznościach w sposób demokratyczny jako jednostki lub zbiorowo z innymi (ENEC, 2018).

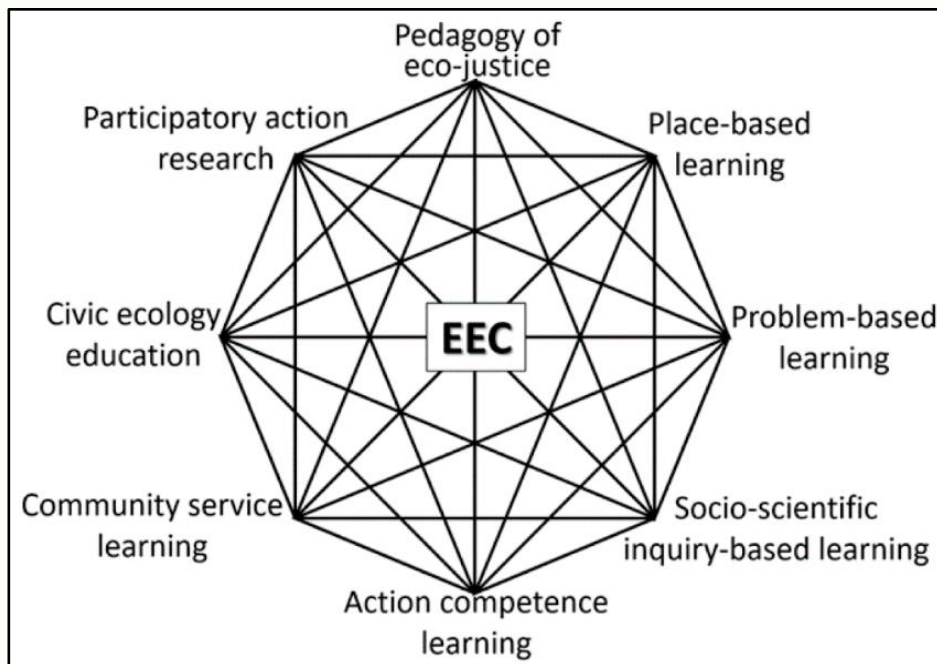
Tak więc definiujemy Edukację dla Obywatelstwa Ekologicznego (EOE) jako rodzaj edukacji, która promuje Obywatelstwo Ekologiczne (ENEC, 2018). Nadrzędnym celem EOE jest dostarczenie uczniom spójnego korpusu wiedzy, umiejętności, wartości, postaw i aktywnych zachowań, tak aby stali się proaktywnymi agentami zmian. Najistotniejsze podejścia pedagogiczne dla skutecznego EOE zostały już dawno zbadane i zostały przedstawione na rysunku 3.4. Są to:

- a. pedagogika sprawiedliwości ekologicznej (Bowers i in., 2001),
- b. nauka o środowisku lokalnym (Smith, 2007),
- c. uczenie się oparte na rozwiązywaniu problemów (Rachman et al., 2020),
- d. społeczno-naukowe uczenie się oparte na dociekaniu (Levinson et al., 2017),
- e. uczenie się kompetencji w działaniu (Revans, 2011),
- f. nauka pracy społecznej (Van Styvendale et al., 2018),
- g. edukacja w zakresie ekologii obywatelskiej (Tidball & Krasny, 2010), and
- h. działania partycypacyjne (Moore, 2005).

Wszystkie te podejścia mogą promować tworzenie obywatelstwa ekologicznego wśród społeczności, jeśli są stosowane łącznie lub przynajmniej w pewnej kombinacji. W przeciwnym razie, gdy są stosowane indywidualnie, nie mogą prowadzić do dokładnego, powszechnego osiągnięcia wyników EOE, tak jak są one zdefiniowane przez ENEC (Hadjichambis et al., 2020).

Rysunek 3.4. Najistotniejsze podejścia pedagogiczne, które tworzą krajobraz pedagogiczny EEC
(Źródło: Hadjichambis et al. (2020) *Conceptualizing Environmental Citizenship for 21st Century Education*. Springer International Publishing).

Jak brak EOE utrudnia zrównoważony rozwój

W szkołach VET Unii Europejskiej istnieją różne oficjalne programy nauczania, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że kształcenie i szkolenie zawodowe jest realizowane na poziomie średnim, policealnym i wyższym. W krajowych kontekstach konsorcjum GreenVETers, Edukacja na rzecz Obywatelstwa Środowiskowego (EOE) w szkołach VET zwykle buduje wiedzę z zakresu nauk przyrodniczych i dostarcza wiedzy technicznej i umiejętności niezbędnych w zawodach związanych ze środowiskiem, zrównoważonym rozwojem lub jego brakiem. Jednak edukacja obywatelska w zakresie ekonomicznych, społecznych, prawnych i systemowych aspektów kwestii środowiskowych oraz demokratycznych aspektów działań na rzecz klimatu jest zaniedbywana (Hadjichambis i in., 2020), szczególnie na takich kierunkach jak Rolnictwo i Inżynieria.

Jest oczywiste, że obecne formy EOE nie mogą stymulować zrównoważonych innowacji i rozwoju oraz zielonej przedsiębiorczości (Hadjichambis, 2022). Większość projektów dotyczących Edukacji Ekologicznej lub Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju ma pozaszkolne pochodzenie, często wychodząc od

inicjatyw albo organizacji rządowych (lokalnych i centralnych), organizacji społeczeństwa obywatelskiego lub sektora biznesowego. Istnieją zatem dwa obszary, które należy zbadać i zmienić, aby uczniowie i stażyści VET otrzymali pełne wykształcenie w zakresie obywatelstwa środowiskowego. Oficjalne programy nauczania VET muszą zostać zmodernizowane, aby odzwierciedlały cele Europejskiego Zielonego Ładu i SDG ONZ, a wiedza i rola edukatorów musi zostać zwiększona.

Przedstawione powyżej wyniki badań są również podzielane przez społeczeństwo europejskie. Badania przeprowadzone przez konsorcjum GreenVETers ujawniły, że obywatele postrzegają brak świadomości ekologicznej i świadomości przyjaznej środowisku jako wynik problemów w edukacji i wyzwanie dla udanego zrównoważonego rozwoju. Respondenci badania uznali, że odpowiedzialność społeczna nie jest kultywowana w edukacji ekologicznej.

Respondenci podzielali pogląd, że edukacja powinna angażować młodzież i tworzyć obywateli, którzy są aktywni na etapie projektowania rozwoju środowiska. Skupili się oni na potrzebie włączenia młodzieży w proces edukacji ekologicznej, ponieważ "niższe klasy społeczne" są zazwyczaj wykluczone z edukacji ekologicznej. W komentarzach pojawiła się nawet wzmianka o edukacji uczniów w zakresie "greenwashingu", który jest praktyką zwodniczego marketingu i fałszywego okazywania świadomości ekologicznej przez korporacje.

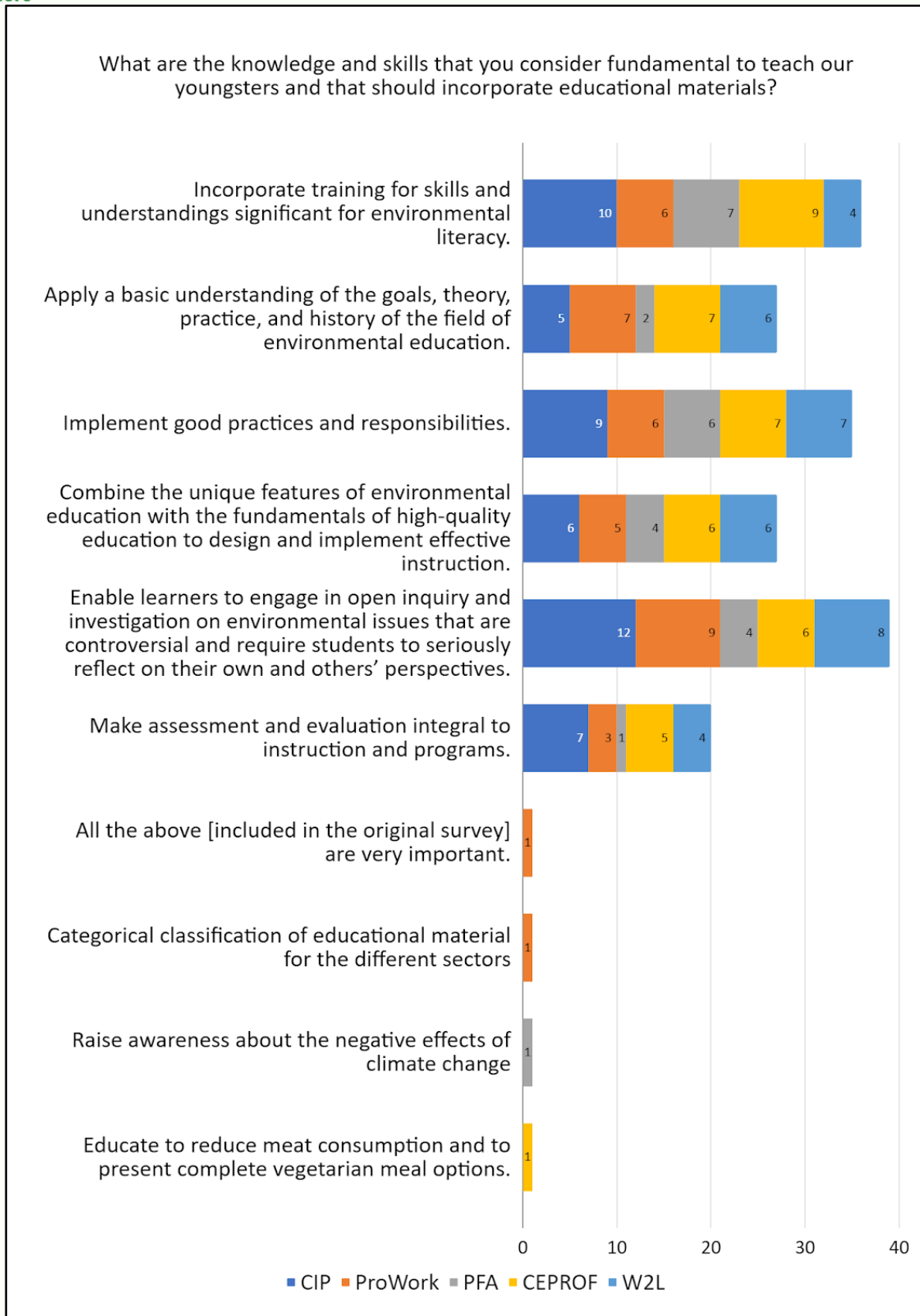
Co powinno się poprawić w obecnych formach EOE?

Po omówieniu, czym jest Edukacja dla Obywatelstwa Ekologicznego i dlaczego jest ona niezbędna do budowania świadomości i zwalczania skutków zmian klimatu, dochodzimy do kwestii jej obecnych form w Unii Europejskiej. Partnerzy GreenVETers odkryli, że choć znaczenie EOE i działań na rzecz klimatu jest uznawane przez Unię Europejską, rzadko przekłada się to na wdrażanie EOE w systemach szkolnych w całej Europie. Wiedza i umiejętności, które zdaniem respondentów badania GreenVETers są niezbędne i powinny być włączone do szkolnych programów nauczania, zostały przedstawione na Rysunku 3.4. Trzy najbardziej popularne odpowiedzi, w kolejności malejącej ogólnej częstotliwości, to:

1. Umożliwienie uczniom zaangażowania się w otwarte dociekanie i badanie kwestii środowiskowych, które są kontrowersyjne i wymagają od uczniów poważnej refleksji nad własnym i cudzym punktem widzenia.
2. Włączenie szkolenia w zakresie umiejętności istotnych dla alfabetyzacji środowiskowej.
3. Wdrożenie dobrych praktyk.

Rysunek 3.4. Wykres słupkowy dotyczący wiedzy i umiejętności uznanych za podstawowe dla młodzieży i które powinny być włączone do materiałów edukacyjnych według respondentów badania GreenVETers.

Innym istotnym zastrzeżeniem dotyczącym EOE jest to, że nauczyciele powinni być głęboko świadomi, co pociąga za sobą obywatelstwo środowiskowe i być w stanie z powodzeniem stosować odpowiednie podejścia pedagogiczne dla efektywnej EOE. W ten sposób na nauczycielach spoczywa wyjątkowa odpowiedzialność za rozwijanie w swoich klasach umiejętności i wiedzy uczniów w zakresie obywatelstwa środowiskowego i zrównoważonych zachowań środowiskowych. Istotne jest zatem, by zapewnić, że obecne i przyszłe pokolenia nauczycieli są dokładne i dobrze poinformowane w kwestii obywatelstwa środowiskowego.

Ponadto podstawą wysokiej jakości edukacji obywatelskiej jest pozytywny klimat szkoły: bezpieczne, pełne szacunku środowisko szkolne, w którym uczniowie i nauczyciele rozmawiają ze sobą otwarcie, a różnice są akceptowane. Istotne jest połączenie ze światem uczniów: dzięki temu obywatelstwo staje się dla uczniów konkretne. W ten sposób ważny temat obywatelski, taki jak nauka demokratycznego działania, może być przećwiczony i mieć sens. Wydarzenia, które mają miejsce w życiu uczniów oraz pytania wynikające z aktualnych wydarzeń społecznych są również dobrymi punktami wyjścia do przekazywania treści obywatelskich. Dzięki dialogowym metodom nauczania uczniowie uczą się wyrażać własny punkt widzenia, zadawać pytania innym i prowadzić dialog ze sobą nawzajem.

3.4. Transformacja w Systemy Deliberatywne

Debata obywatelska daje obywatelom możliwość lepszego zrozumienia korzyści płynących z Europejskiego Zielonego Ładu, pomagając im przeanalizować i zrozumieć jego cele. Osiągnięcie tych celów w wielu kontekstach i społecznościach powinno odbywać się poprzez system deliberacji, który zapewnia odpowiednie metody i pozwala na pojawienie się pluralizmu opinii. W konsekwencji zalecenia i obawy obywateli mogą stanowić podstawę znaczących i skutecznych działań, pomagając jednocześnie w tworzeniu wśród obywateli poczucia "własności" nad wdrażanymi politykami i praktykami. Co więcej, włączenie osób z różnych środowisk społecznych do dyskusji i wdrażania Zielonego Ładu zwiększy również zasięg tych polityk i praktyk.

Cele Zielonego Ładu dotyczące zrównoważonego rozwoju są reprezentatywne dla politycznej ignorancji wobec wyników przedstawianych przez nauki przyrodnicze i społeczne od połowy XX wieku. Zegar klimatyczny oraz tysiąc i jeden badań pokazują nam potrzebę natychmiastowych działań, których zielony ład wydaje się nie osiągać. Ekspertki uważają, że deliberatywny system demokratyczny mógłby napędzać zmiany społeczne w kierunku zrównoważonego rozwoju, ale istnieje wiele przeszkód w tym procesie, takich jak (i) wyzwania stawiane przez strukturalistów i teorię systemów (Luhmann) w odniesieniu do optymizmu systemu deliberatywnego, (ii) konieczność zrewidowania koncepcji zrównoważonego rozwoju, (iii) zmieniający się zachodnioeuropejski styl życia oraz (iv) niezdolność ludzi do wyartykułowania uniwersum przekonań (religijnych, ideologicznych i filozoficznych) na temat polityki i środowiska.

System deliberatywny może być funkcjonalny i możliwy do zastosowania w projektach na małą skalę, ale w miarę jak te projekty się rozrastają, a populacja rośnie, trudniej jest zagwarantować inkluzywność i zaprojektować bezstronne formy zaangażowania. Przejrzystość, walka z fake newsami i odpowiedzialność są ważnymi czynnikami w utrwalaniu demokracji deliberatywnej jako realnego systemu. Ponadto, kluczowe jest zagwarantowanie, że wszystkie osoby są włączone w proces i mają zapewnione niezbędne warunki wstępne, które zapewnią aktywne i stałe uczestnictwo, takie jak czas i wiedza. Trwałość systemu deliberatywnego jest możliwa tylko wtedy, gdy istnieje zdolność do adaptacji, gdy następuje ciągła

modernizacja i gdy istnieje elastyczność organów rządowych w zakresie wdrażania polityki i procedur.

Demokracja deliberatywna jest możliwa, jeśli istnieje racjonalna komunikacja, a obywatelstwo deliberatywne, jeśli jest inkluzywne i emancypacyjne, jest wykonalne do wdrożenia. W obu przypadkach trzeba jednak brać pod uwagę nierówności na różnych poziomach systemów społecznych, czyli władzę. Istnieją przykłady na poziomie lokalnym, które pokazują sukces tego modelu, np. ekowioski. Żywotność systemu deliberatywnego zawsze będzie zależała od tego, na ile obywatele są zdolni do dyskusji z wykorzystaniem wiedzy i ważnej argumentacji. Dlatego, aby skutecznie wdrożyć ten typ systemu, należałoby przez cały okres obowiązkowej edukacji szkolnej kultywować w uczniach postawę deliberatywną oraz przedstawiać im istotne problemy społeczne i to, w jaki sposób wiążą się one z różnymi doktrynami politycznymi. Jeśli edukacja na temat Deliberacji Obywatelskiej i Demokracji Deliberatywnej zostanie włączona do oficjalnych programów szkolnych, następane pokolenie obywateli będzie bardziej świadome i przyzwyczajone do tych demokratycznych praktyk.

Aby zapewnić udane wdrożenie systemu deliberatywnego, należy upewnić się, że decyzje polityczne odpowiadają na potrzeby ludzi. Jednym ze sposobów na to byłyby lokalne stowarzyszenia, które przekazywałyby urzędowi państwowym informacje zwrotne dotyczące tych potrzeb i sposobów ich zaspokojenia. Ocena tych potrzeb wymagałaby interakcji i zbiorowego dyskursu, jako sposobu na zebranie się obywateli i omówienie tego, co dotyczy ich społeczności. Decyzje podjęte w tych zbiorowych i deliberatywnych procesach muszą zostać wdrożone, a politycy i przedstawiciele, na których spoczywa ta odpowiedzialność, powinni być ludźmi uczciwymi i posiadającymi zaawansowaną wiedzę o sektorze, który reprezentują. Ponadto system musi być stale wdrażany we wszystkich kontekstach i mieć na celu unowocześnienie polityki i praktyk we wszystkich sektorach. System nie powinien być bańką zamkniętej biurokracji, musi obejmować mniejszości i grupy wrażliwe.

Jedną z myśli na ten temat jest to, jak obecne trendy w cyfryzacji wszystkiego mogą pomóc w zwiększeniu partycypacji obywatelskiej. Na przykład pewien procent głosów może pochodzić z obrad obywatelskich za pośrednictwem Facebooka lub innej platformy. W ten sposób obywatele wnosiliby realny wkład i wiedzieliby, że ich głos się liczy, że istnieje instytucjonalnie pewien procent głosów, który reprezentuje ich

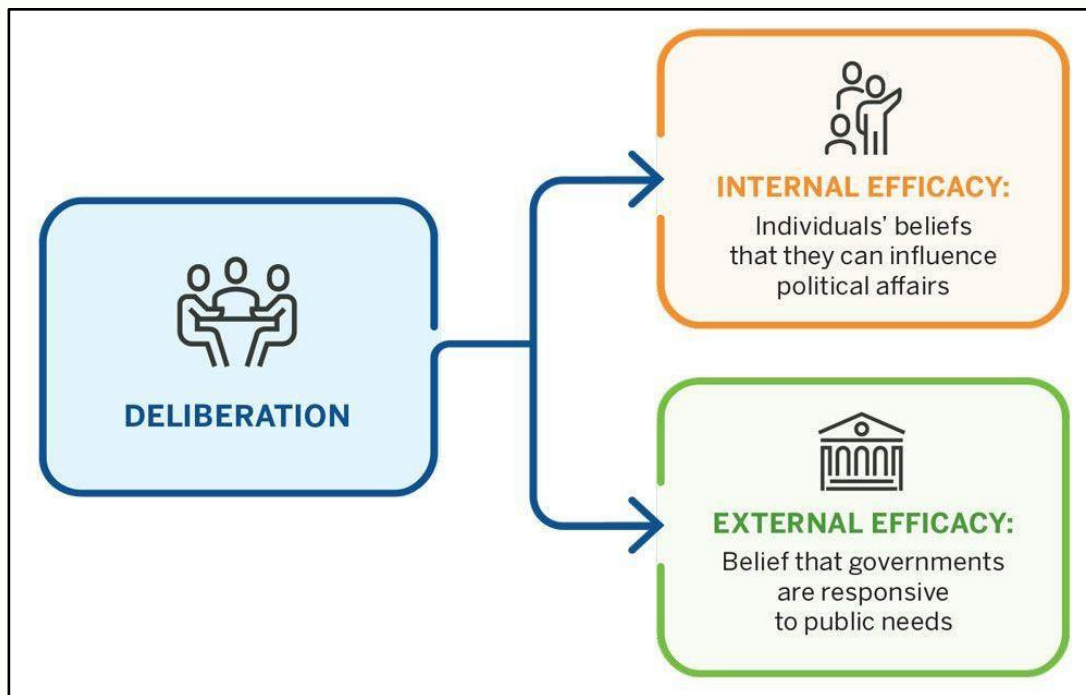
własny głos, i że te decyzje są rozważane instytucjonalnie. Głosowanie mogłoby odbywać się codziennie na platformach cyfrowych, ponieważ ludzie otrzymywaliby wszystkie istotne, prawidłowe informacje na dany temat, a następnie mogliby wyrazić swoją opinię..

Internetowe obrady obywatelskie mogłyby umożliwić dyskusję na tematy od gminnych po krajowe, a może nawet globalne. Taka forma uczestnictwa dałaby przestrzeń dla bardziej aktywnych obywateli. Pod głosowanie można poddać każdy temat, od budowy nowej drogi w dzielnicy po to, czy nowe prawo zostanie przegłosowane i uchwalone. To ostatnie uchwalenie jest kluczowe. Rekomendacje i decyzje uczestników obywatelskich deliberacji powinny być uczciwie rozważane przez rząd.

Istnieją trzy zasadnicze elementy, które składają się na sukces deliberacji obywatelskiej i deliberatywnego systemu demokratycznego. Są to: skuteczność deliberacji w zakresie konkretnych rekomendacji i podejmowanych decyzji, motywacja uczestników oraz wybieralność. Ta ostatnia odnosi się do konieczności wybieralności stanowisk w tej instytucji demokracji deliberatywnej. Osoby na stanowisku odpowiedzialnym za uchwalanie i realizację deliberowanych decyzji powinny być całkowicie zastępowalne. Nie powinien to być ktoś na stanowisku, bo to tworzy z góry ustalony system.

Rysunek 3.4. Wewnętrzna i zewnętrzna skuteczność deliberacji (Źródło: Matasick, 2020, <https://www.cima.ned.org/publication/wisdom-of-the-crowd-deliberative-democracy/>)

Co więcej, integralność i jakość demokracji deliberatywnej, jak wiadomo od czasów starożytnych, są gwarantowane przez przejrzystość. Ważne jest, aby na wszystkie tematy podawane były dokładne informacje, wraz z przedstawieniem wszystkich możliwych rozwiązań w sposób merytoryczny. Niezbędne jest zapewnienie, że wszystkie opinie są świadome i kompetentne. W tym celu edukacja i szkolenia są najlepszymi narzędziami do kształtowania zbiorowej myśli dla dobra całego społeczeństwa. Przejrzystość jest również istotną częścią deliberacji obywatelskiej, gdy chodzi o podejmowanie decyzji. Powinny istnieć publiczne zapisy zaleceń i decyzji z każdego wydarzenia związanego z deliberacją. Tak, aby społeczeństwo widziało, że decyzje podejmowane następnie przez instytucję wyższą, na przykład gminę lub ministerstwo, są spójne.

Wyzwania związane z przyjęciem systemu deliberatywnego i sposoby ich pokonywania

Zakres deliberacji oraz skala populacji, której dotyczą podejmowane w jej trakcie decyzje, to istotne kwestie, które należy rozważyć. Przeprowadzenie deliberacji obywatelskiej w małym mieście nie jest trudne, ponieważ różnorodność mieszkańców może być łatwiej reprezentowana. W większych miastach wyzwaniem jest jednak bardziej napięty harmonogram uczestników oraz znalezienie czasu i miejsca na

przyjęcie większej publiczności. Obrady obywatelskie nie zawsze mogą odbywać się w godzinach pracy, ponieważ nikt nie chciałby w nich uczestniczyć..

Inne kwestie to język i sposób komunikacji. Niejednokrotnie obrady nad aktami prawnymi odbywają się przy użyciu wyszukanego języka, który nawet dla ekspertów może być niezrozumiały. Istotne jest, aby zamiast tego używać określeń dla laików, tak aby każdy obywatel mógł zrozumieć. Co więcej, istotne są również media wykorzystywane do ogłaszania wydarzenia związanego z obradami lub do przekazywania informacji, które powinny być wcześniej przestudiowane.

Wykorzystanie strony internetowej organizacji, która nie cieszy się wystarczającą liczbą odwiedzin, może sprawić, że materiały będą dostępne, ale niekoniecznie dostępne. Podobnie, choć technologia oferuje możliwość prowadzenia obrad online, to jeśli miałyby się one odbywać tylko w Internecie, osoba starsza lub nieposiadająca łącza nie będzie mogła zlokalizować obrad i w nich uczestniczyć.

Wśród warunków stosowanych do oceny jakości wydarzeń deliberatywnych (patrz Rozdział 3.1) jest reprezentacja różnorodności opinii w ramach danej populacji. Uczestnicy muszą posiadać wiedzę na temat niesprawiedliwości społecznych i problemów regionu, a także reprezentować społeczność migrantów i kwestie społeczno-ekonomiczne danego regionu. Aby to się udało, musi nastąpić komunikacja pomiędzy decydentami i społecznością. Jest to kwestia dwustronna; obywatele muszą nauczyć się uczestniczyć, a decydenci muszą słuchać, będąc jednocześnie otwartymi na wyjaśnianie, dlaczego pewne zalecenia nie mogą być zrealizowane.

Główne wyzwania to zapewnienie, że proces jest systemowy i nie obejmuje ciągle tych samych kilku osób, zapewnienie, że osoby zaangażowane pochodzą z różnych środowisk i wreszcie zapewnienie, że uczestnictwo jest ciągłe i spójne w całym procesie, zwłaszcza w przypadku tematów, nad którymi obrady mogą trwać latami. Istnieje kilka procesów, które mogą pomóc w przezwyciężeniu tych wyzwań, ale pierwsze z nich muszą być lepiej opracowane. Potrzebny jest neutralny moderador, osoba lub rada, która może zarządzać uczestnikami i przepływem rozmowy w sposób neutralny oraz zachęcać wszystkich lub przynajmniej większość uczestników do wyrażania swoich poglądów i argumentów. Neutralny moderador byłby również odpowiedzialny za zaproszenie i zapewnienie próby uczestników, która reprezentuje

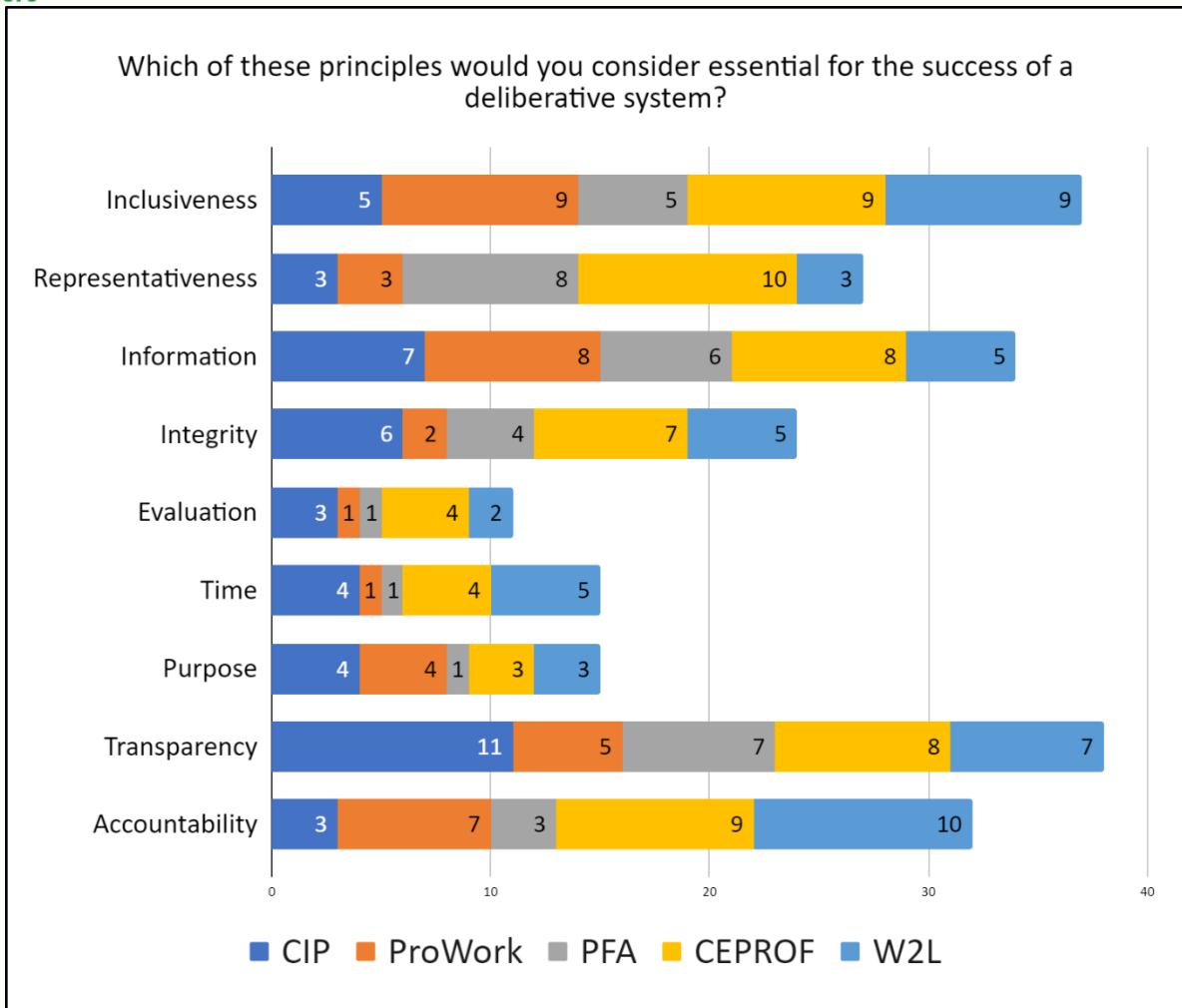
różnorodność społeczności, a także za utrzymanie ciągłości uczestnictwa, jeśli rozważania na ten sam temat odbywają się przez dłuższy czas.

Równe rozważanie argumentów, wspomniane w Rozdziale 3.1 jako czynnik udanej deliberacji, powinno obejmować wiele aspektów. Przyjazne środowisko mogłoby dać uczestnikom pewność, że mogą zadawać pytania, które uznają za ważne. Co więcej, podczas gdy wypowiedzanie się pozwoliłoby zidentyfikować uczestników i ich poglądy, zwłaszcza w przypadku wydarzenia na małą skalę, procesy głosowania powinny pozostać anonimowe. Wreszcie, ramy czasowe wydarzenia mają kluczowe znaczenie, ponieważ jest to czynnik wpływający na poziom uczestnictwa, dostarczanie dokładnych informacji w celu zrozumienia danego zagadnienia oraz procesy decyzyjne.

Odpowiedzi ankietowe GreenVETers na temat systemu deliberatywnego

Respondenci ankiety stworzonej przez konsorcjum GreenVETers zostali poproszeni o zadanie dwóch niezwykle ważnych pytań dotyczących skutecznego wdrożenia realnego, zrównoważonego systemu deliberatywnego. Pierwsze pytanie dotyczące zasad uznawanych za kluczowe dla sukcesu systemu deliberatywnego dawało wiele możliwości wyboru, a każdy respondent mógł wybrać dowolną liczbę zasad. Wykres słupkowy na Rysunku 3.5 przedstawia odpowiedzi.

Rysunek 3.5. Wykres słupkowy zasad uznanych za kluczowe dla powodzenia systemu deliberatywnego przez respondentów badania GreenVETers.

Drugie istotne pytanie brzmiało: "Zgodnie z Twoją wiedzą na temat deliberacji obywatelskiej, jaka jest Twoja opinia na temat skuteczności systemu deliberacyjnego i jak zapewniłbyś jego skuteczne wdrożenie?". To pytanie miało charakter otwarty, a odpowiedzi odzwierciedlały omówione już wyżej opinie i zalecenia ekspertów. Ludzie skupili się na znaczeniu posiadania lokalnych władz ułatwiających organizację wydarzeń deliberacyjnych, właściwym zarządzaniu skalą wydarzenia, aby utrzymać integracyjną reprezentację rosnącej, zróżnicowanej populacji, zaangażowaniu zmarginalizowanych grup w proces oraz równym dostępem do informacji.

Co więcej, odpowiedzi respondentów na pierwsze pytanie znalazły również odzwierciedlenie w odpowiedziach na drugie pytanie. Ponownie podkreślili oni swoją nadzieję na zwycięstwo przejrzystości i odpowiedzialności nad skutkami fake newsów i ignorowania rekomendacji przez decydentów. Aby zapewnić

funkcjonowanie systemu deliberatywnego, decyzje polityczne muszą odpowiadać potrzebom wyrażanym przez ludzi. Jeśli wydarzenie deliberatywne jest wykorzystywane powierzchownie i tylko dla władz w celu "uzasadnienia" obecnych praktyk, bez dążenia do ich zmiany, wówczas demokracja deliberatywna traci swoje znaczenie dla ludzi. Wreszcie, niektórzy wyrażali wątpliwości, że system demokracji przedstawicielskiej nie może być praktycznie zastosowany do dużych grup ludzi. Tę ostatnią kwestię można jednak przewyciężyć dzięki starannemu przemyśleniu przez facylitatorów i organizatorów, co widać na przykładzie bardzo dużych wydarzeń, takich jak brytyjskie Zgromadzenia Obywatelskie.

Pomimo wszystkich wątpliwości dotyczących wdrażania systemu deliberacyjnego, respondenci zazwyczaj zachowywali optymizm w stosunku do tego systemu, ponieważ jest to system, który zachęca do aktywnego zaangażowania obywateli, a także do wzmocnienia pozycji tych, którzy nie są w stanie podejmować decyzji. Deliberacja obywatelska jest cennym narzędziem w zaangażowaniu obywatelskim, ponieważ zapewnia niezbędną przestrzeń i możliwości dla obywateli, aby zebrać się, przedyskutować i podjąć decyzje dotyczące problemów ich społeczności. Ciężar odpowiedzialności spoczywałby wówczas na decydentach i tym, czy biorą pod uwagę zalecenia obywateli, co jeszcze bardziej zachęciłoby do uczestnictwa.

3.5. Zadania

- 1) Deliberacja obywatelska to proces, w którym uczestnicy, będący członkami społeczeństwa, angażują się w wyważone dyskusje argumentacyjne. Który z poniższych typów tematów powinien być poddany deliberacji obywatelskiej?
  - (A) Tematy łączące wiedzę ekspercką i „życiową”.
  - (B) Tematy, w których występują sprzeczne wartości publiczne.
  - (C) Tematy, co do których społeczeństwo ma niskie zaufanie do rządu.
  - (D) Tematy kontrowersyjne i wywołujące podziały.
  - (E) Wszystkie powyższe.

- 2) Który z poniższych elementów utrudnia realizację celów Edukacji na rzecz Obywatelstwa Ekologicznego?
  - (A) Zadawanie uczniom pracy domowej polegającej na przeprowadzeniu badań nad zagadnieniem społeczno-naukowym.
  - (B) Wykorzystanie w pedagogice uczenia się opartego na problemach.
  - (C) Połączenie edukacji w zakresie nauk przyrodniczych i demokratycznych aspektów działań na rzecz klimatu.
  - (D) Brak wiedzy i szkoleń wśród nauczycieli i wychowawców na ten temat.

- 3) Która z poniższych kwestii stanowi wyzwanie dla skutecznego wdrożenia systemu demokracji deliberatywnej?
  - (A) Włączenie grup marginalizowanych w obrady obywatelskie.
  - (B) Brak działań następczych ze strony władz w zakresie wprowadzania w życie zaleceń i decyzji przedstawionych przez obywateli podczas obrad.
  - (C) Staranne zaplanowanie wydarzenia o charakterze deliberacyjnym, aby zapewnić czas na dokładne poinformowanie uczestników przed i w trakcie wydarzenia.
  - (D) Anonimowość uczestników podczas procesów głosowania.

4. Systemy deliberatywne a ochrona klimatu

4.1. Związek pomiędzy Europejskim Zielonym Ładem a świadomością ekologiczną

Zbadano i podkreślono wyzwania, przed którymi stoją demokracje w związku ze zmianami klimatu. Wyzwania te obejmują niezdolność demokracji do reagowania na długoterminowe zagrożenia, sposób wykorzystania informacji naukowych i technologicznych w procesie podejmowania decyzji, wpływ partykularnych interesów oraz niewystarczające uwzględnienie przemysłanych opinii obywateli. Propozycje demokracji deliberatywnej przekonują, że aby sprostać wyzwaniom związanym ze zmianami klimatu, demokracje muszą ustanowić bardziej skuteczne procedury i praktyki demokratyczne (Silva, 2010).

Deliberacja stwarza dla uczestników przestrzeń do myślenia o interesach przyszłych pokoleń oraz do definiowania wspólnych celów i zadań poprzez ukierunkowanie ich na wspólne dobro (Silva, 2010). Aby zrównoważyć skłonność polityki do skupiania się na krótkim okresie, podejście deliberacyjne pozwala na zbadanie zmian klimatycznych jako trwającej katastrofy o znaczeniu w krótkim, średnim i długim okresie (Flor, 2022).

Myśląc o deliberatywnym podejściu do rozwiązywania problemów klimatycznych, musimy zawsze mieć na uwadze warunki gwarantujące jakość procesu deliberacyjnego, które zostały przedstawione w Rozdziale 3.1. Podejście deliberatywne do rozwiązywania wyzwań klimatycznych uznaje krytyczny wkład danych technicznych i naukowych w proces podejmowania decyzji. Demokracja deliberatywna jest oparta na faktach; wymaga uwzględnienia dowodów. W demokratycznym procesie deliberacji uznaje się różne rodzaje i źródła dowodów. Podkreśla znaczenie zrozumienia podmiotów znajdujących się w różnych sytuacjach, zwłaszcza tych, które są najbardziej narażone na skutki zmian klimatu, a także wyraźnie wskazuje na konieczność uwzględnienia stanowisk moralnych i etycznych.

Demokracja deliberatywna stara się również powstrzymać sprawowanie władzy i realizację partykularnych interesów przez silne narody i korporacje. Siła argumentu i wzajemna obrona między uczestnikami, którzy są wolni i równi, to ważne pojęcia w demokratycznej deliberacji. W takich okolicznościach partykularnym interesom trudniej jest publicznie bronić swoich egoistycznych, krótkoterminowych preferencji.

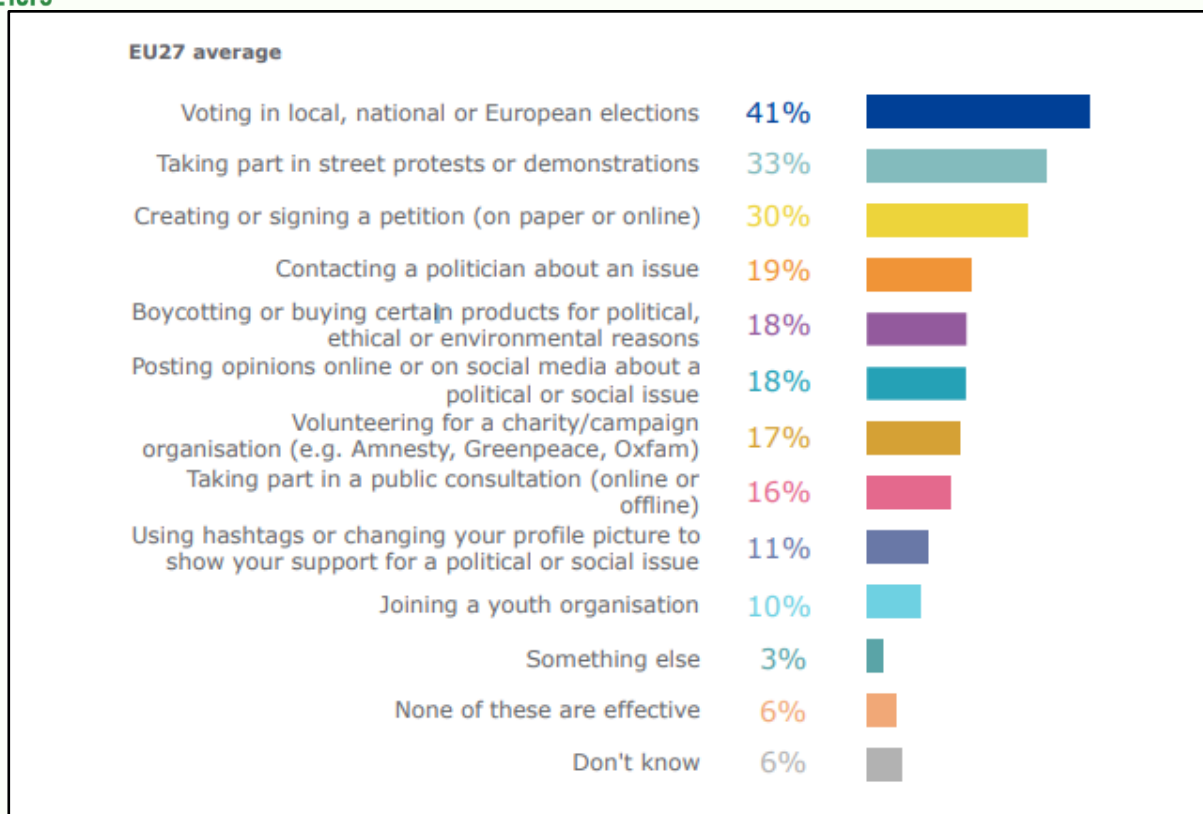
Wielu deliberatywnych demokratów skupiło się na kwestiach projektowania instytucji z chęcią skonstruowania lub zabezpieczenia przestrzeni przed wpływem szkodliwym dla ich własnych interesów.

Jednym z czynników przyczyniających się do dobrze udokumentowanego spadku zaufania publicznego do rządów jest przepaść między obywatelami a wybranymi przez nich urzędnikami. Biorąc pod uwagę kluczową rolę, jaką odgrywają rządy w prowadzeniu gospodarek i społeczeństwa do redukcji emisji gazów cieplarnianych, stanowi to wyraźny problem dla działań na rzecz klimatu. W przeciwieństwie do skupiania się na wyborach i intencjach wyborczych, demokracja deliberatywna postrzega interakcję między obywatelami a ich przedstawicielami politycznymi jako ciągły proces zbudowany na świadomym dyskursie. Poprzez ciągłą komunikację strategia deliberatywna dąży do poprawy więzi między wyborcami a wybranymi przez nich przedstawicielami.

Poniższy wykres przedstawia opinie młodych obywateli na temat skutecznych strategii, dzięki którym ich głos jest słyszany przez decydentów. Pomimo ostatnich badań wskazujących na brak zainteresowania wyborami powszechnymi, dane Eurobarometru pokazują, że młodzi Europejczycy uważają, że głosowanie jest nadal najskuteczniejszą strategią.

Rysunek 4.1. Jakie są trzy najskuteczniejsze działania, dzięki którym głos jest słyszany przez decydentów? (% - UE27) (Źródło: [Youth Survey 2021 - https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2574](https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2574))

Oprócz ukazania głosowania jako preferowanego przez młodzież sposobu interakcji politycznej, badanie pokazuje również, że bezpośredni kontakt z przedstawicielem politycznym zajmuje niższe miejsce w porównaniu z innymi opcjami, takimi jak petycje i demonstracje publiczne. Pokazuje to, że młodzi ludzie nie postrzegają polityków jako przystępnych i wiarygodnych postaci, które wezmą pod uwagę ich opinie. Interakcje między politykami a społeczeństwem nie powinny odbywać się tylko poprzez głosowanie i sondaże, ale także poprzez procesy deliberacyjne i dwukierunkowe rozmowy, które mają miejsce w społeczeństwie obywatelskim. Dzięki temu politycy mogą głębiej angażować się w sprawy obywateli i czerpać z ich wiedzy, opinii i przekonań, a nie tylko strategicznie zabiegać o głosy.

Kwestie środowiskowe, które były lub są obecnie przedmiotem rozważań w Unii Europejskiej

W specjalnym badaniu Eurobarometru z 2008 r. 50% Europejczyków uznało zmiany klimatyczne za jeden z najpoważniejszych problemów, przed którymi stoi świat. W rzeczywistości, im bardziej obywatele czuli się poinformowani o przyczynach, konsekwencjach i sposobach walki ze zmianami klimatu, tym bardziej prawdopodobne było, że uznali je za "bardzo poważny problem (Komisja Europejska i Parlament Europejski, 2009). Niedawno, badanie Eurobarometru z lipca 2021 r. ujawniło, że 93% obywateli europejskich uważa zmiany klimatu za poważny problem, a 78% za bardzo poważny (Mastantuono, 2022). Ta troska może być przełożona na pozytywne działania popychające do polityki, która zaczęłaby naprawiać obecne tendencje w zagrożeniach środowiskowych.

Przykłady polityk, które były lub są analizowane w ramach rozważań obywatelskich lub dyskusji publicznych, obejmują:

- Projektowanie zrównoważonych miast (Apostolou, 2018),
- Przejście na zrównoważoną mobilność,
- Przejście na zrównoważoną energię,
- Przejście na zrównoważoną konsumpcję żywności (Komisja Europejska, 2022c)
- Przejście na gospodarkę cyrkularną,
- Ustanowienie Zielonych Punktów w gminie,
- Skrócenie łańcucha dostaw produktów z pola na stół,
- Wzmocnienie sektora rolnego, aby stał się bardziej zrównoważony i odporny na zmiany klimatu,
- Recykling wody ściekowej w celu uczynienia jej zdatną do picia i bezpieczną do ponownego wykorzystania,
- Dotacje bardziej ekologicznego transportu, np. samochodów elektrycznych,
- Wyższe opodatkowanie dla fabryk lub elektrowni emitujących znaczne ilości zanieczyszczeń,
- Stworzenie przepisów zachęcających do korzystania z odnawialnych źródeł energii, takich jak energia słoneczna wykorzystująca ogniwa fotowoltaiczne (Ministerstwo Energii, Handlu i Przemysłu, b.d.),

- Współtworzenie krajowego planu działań na rzecz różnorodności biologicznej (Departament Środowiska, 2015)
- Współtworzenie krajowej ustawy klimatycznej (World Wildlife Fund, 2020),
- Dostosowanie istniejącego prawa krajowego do nowych artykułów lub wytycznych dotyczących:
  - tworzyw sztucznych jednorazowego użytku, energy efficiency,
  - modernizacji procesu wytwarzania energii elektrycznej,
  - wykorzystania zrównoważonych biopaliw,
  - budynków chronionych przed ogniem,
  - gospodarki odpadami,
  - przepisów w budownictwie,,
  - ochrony wód przed zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego (Ministerstwo Reformy Administracyjnej i E-Administracji, 2009)

Oprócz opodatkowania i regulacji praktyk niezrównoważonych oraz subsydiowania "bardziej ekologicznych" alternatyw, tematem dyskusji mogłoby stać się dostosowanie programów edukacyjnych.

4.2. Skuteczne reagowanie na Kwestie Klimatyczne

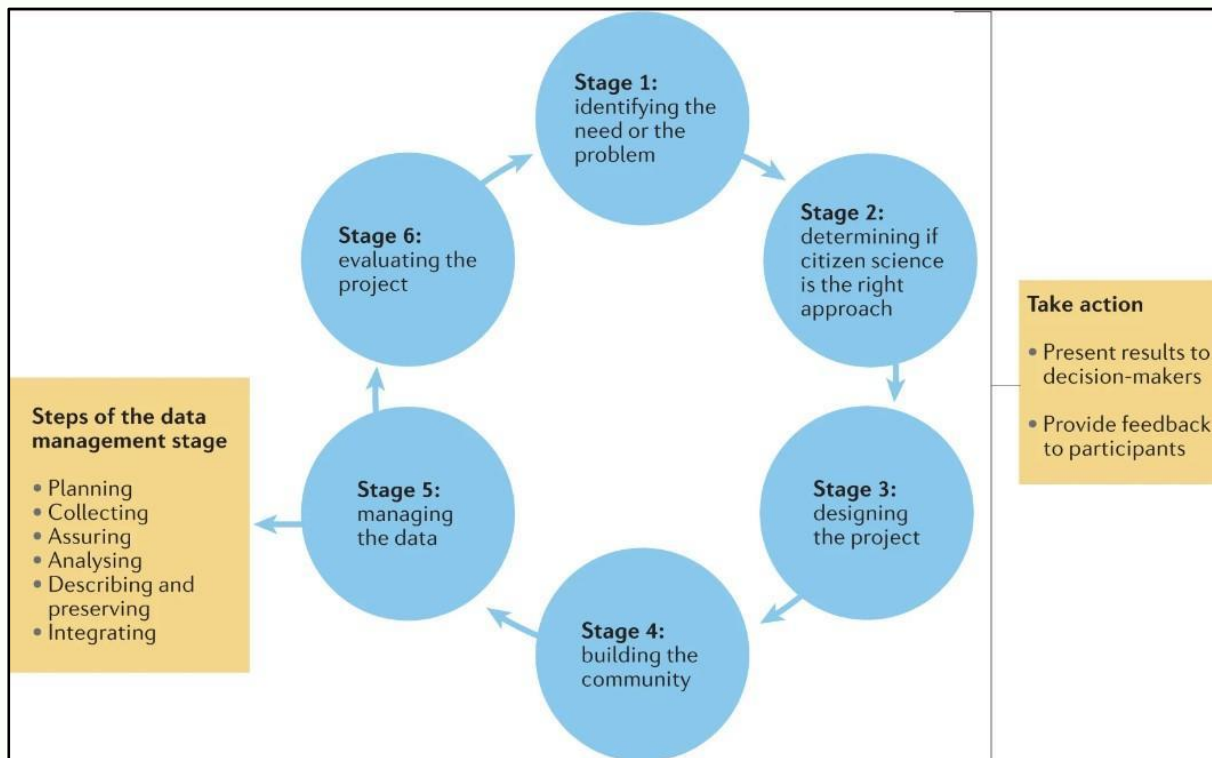
Obywatele jako agenci zmiany społecznej stanowią nacisk na obywatelstwo ekologiczne w zielonych i zrównoważonych miastach. Poinformowani obywatele rozumieją wartość promowania dyskusji, debaty i świadomości polityki zrównoważonego rozwoju dla wspólnych korzyści i ochrony ekosystemów Ziemi, oprócz angażowania się w zrównoważone działania rodzinne. Bardzo ważnym tematem jest wykorzystanie systemów wspomaganie decyzji w celu zachęcenia obywateli do zaangażowania i aktywnego uczestnictwa w celu lepszego zarządzania miastami i społeczeństwem. Można wykazać, że czynniki społeczne, wpływy miejskie i odporność na nie, analiza zachowań obywateli i zmiany w społecznościach miejskich, zarządzanie środowiskiem i sprawiedliwość ekologiczna są podstawowymi elementami zielonych i zrównoważonych miast.

Jeśli chodzi o zrównoważone miasta i sprawiedliwość ekologiczną, musimy przyjrzeć się również obszarom wiejskim. Wysiłki na rzecz łagodzenia zmian klimatycznych nie były równomiernie rozłożone ani stosowane we wszystkich sektorach. Sektor rolniczy i obszary wiejskie nie były do tej pory uwzględniane w wysiłkach na rzecz zerowej emisji. Obszary wiejskie zmagają się ze swoimi specyficznymi ograniczeniami w zakresie ograniczania emisji gazów cieplarnianych i śladu środowiskowego, ponieważ rozproszone budownictwo często nie jest zmodernizowane w celu efektywnego wykorzystania zasobów naturalnych i ograniczenia zanieczyszczeń. Obszary wiejskie nie były postrzegane jako miejsce potrzebujące wsparcia publicznego we wprowadzaniu rozwiązań ekologicznych, nawet w większym stopniu niż w dużych i uprzemysłowionych miastach. Problem ten jest tym bardziej istotny do rozwiązania, gdy uświadomimy sobie, że obszary wiejskie są kluczowe dla zachowania różnorodności biologicznej. Nie tylko działalność rolnicza może wspierać ochronę różnorodności biologicznej, ale również społeczności wiejskie poprzez zmniejszenie skali generowanych przez nie zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby.

Nauka Obywatelska

Kiedy mamy do czynienia z problemem tej skali, ważne jest, aby mieć podejście całościowe, które uwzględnia wszystkie konteksty, w których będzie musiało być wdrożone. Nauka obywatelska, która polega na zaangażowaniu obywateli w ciągły rozwój wiedzy, może być wykorzystana jako główne narzędzie do stworzenia takiego podejścia. Dzięki nauce obywatelskiej każdy może uczestniczyć w różnych etapach procesu naukowego, od projektowania pytań badawczych, poprzez gromadzenie danych i dobrowolne mapowanie, interpretację i analizę danych oraz publikację i rozpowszechnianie wyników. To sprawia, że nauka obywatelska jest narzędziem o ogromnym znaczeniu dla rozwoju strategii odporności na klimat i innowacji we wszystkich kontekstach, ze względu na jej zdolność do dostarczania wielu źródeł.

Rysunek 4.2. Etapy projektowania i realizacji obywatelskiego projektu naukowego w ekologii i naukach o środowisku (Źródło: *Nature Reviews Methods Primers*, 2022),

<https://www.nature.com/articles/s43586-022-00144-4>)

Wiedza, wartości, postawy, umiejętności, kompetencje i zachowania niezbędne do monitorowania własnego wpływu na środowisko oraz do aktywnego uczestnictwa

obywatelskiego zarówno w sferze indywidualnej, jak i zbiorowej oraz prywatnej i publicznej mogą być rozwijane u obywateli poprzez ten nowy rodzaj edukacji. Europejski Apel o Zielony Ład zapewnia, że niezbędne jest bezpośrednio zaangażowanie obywateli i społeczności w przyczynianie się do działań na rzecz klimatu i ochrony środowiska, zachęcając ich tym samym do zmiany osobistych zachowań, zmniejszenia śladu węglowego i środowiskowego oraz podjęcia działań na poziomie indywidualnym i zbiorowym (Komisja Europejska, 2019).

Poprzez wspieranie ochrony różnorodności biologicznej, opartych na naturze rozwiązań w zakresie odporności na zmiany klimatu, zrównoważonego zużycia energii i gospodarki odpadami, osiągnięto by bardziej zrównoważony styl życia i interakcji ze środowiskiem. Zrównoważony rozwój musi być zakorzeniony we wszystkich aspektach społeczeństwa, aby zrównoważyć wymagania systemów ekologicznych, kulturowych, społecznych i gospodarczych. Większość dotychczasowych działań dotyczyła często tylko kwestii środowiskowych związanych z ogólnymi skutkami.

Wskaźniki społeczne, kulturowe i ekonomiczne są niezbędne, ponieważ zapewnią stały dopływ bardzo potrzebnych informacji dla trwałego procesu zrównoważonego rozwoju (Barry et al., 2021). Wiedza społeczna, kulturowa i ekonomiczna umożliwiłaby bardziej kompleksowe zrozumienie wpływu klimatu w oparciu o jednostki, które są bezpośrednio dotknięte zmianami w globalnym systemie klimatycznym.

4.3. Zadania

- 1) Demokracja deliberatywna wskazuje na kilka problemów w obecnych systemach demokratycznych. Który z nich jest najbardziej pomijany?
  - (A) Niezdolność do reagowania na długotrwałe zagrożenia.
  - (B) Brak uwzględnienia przemyślanych opinii obywateli.
  - (C) Sprawowanie władzy i konflikt interesów wielkich korporacji.
  - (D) Brak opcji politycznych zapewnionych obywatelom.

- 2) Własnymi słowami krótko wyjaśnij znaczenie Obywatelstwa Ekologicznego.

5. Podsumowanie

Wprowadzony w 2019 roku Europejski Zielony Ład wyznaczył konkretne cele dla Unii i jej państw członkowskich w kierunku neutralności węglowej i gospodarki cyrkularnej. Zielony Ład otworzył nowe drogi w rozwiązywaniu problemu zmian klimatycznych poprzez inicjatywy, programy finansowania, polityki i regulacje, które zostały przyjęte w większości dobrze, biorąc pod uwagę obawy ludzi dotyczące powagi tego problemu. Wraz z dążeniem do globalnego wdrożenia Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ, proces łagodzenia, rozwiązywania i dostosowywania się do rozwijającego się kryzysu środowiskowego nabrał tempa.

Niemniej jednak odpowiedzialność za sensowne działania spoczywa zarówno na rządach, jak i obywatelach. Obywatele są winni sobie, przyszłym pokoleniom i środowisku naturalnemu przyjęcie aktywnej roli poprzez obywatelskie uczestnictwo. Podobnie, rządy powinny być odpowiedzialne za politykę środowiskową i prawa, które wdrażają, zmieniają lub odrzucają. Poprzez przyjęcie Edukacji dla Obywatelstwa Ekologicznego, świadomość obywateli, jak również ich poczucie sprawstwa zostały podniesione. Niezwykle istotne jest ugruntowanie i udoskonalenie tego typu edukacji w systemach edukacyjnych, tradycyjnych i VET, wszystkich państw członkowskich UE.

Wraz z EOE, uczniowie muszą również zdobyć wiedzę na temat korzyści płynących z wykorzystania deliberacji obywatelskiej i przejścia do systemu demokracji deliberatywnej w działaniach na rzecz klimatu. Przejrzystość, dostępność informacji, inkluzywna reprezentacja oraz odpowiedzialność władz i interesariuszy leżą u podstaw demokracji deliberatywnej. Zasady te mogłyby pomóc w podjęciu kontrowersyjnego tematu zmian klimatycznych, w których istnienie niektórzy obywatele mogą nawet nie wierzyć pomimo dowodów naukowych. Co więcej, wśród ludności istnieją sprzeczne poglądy na temat sposobów rozwiązywania i łagodzenia tego problemu. Obywatelska deliberacja, wysoce odpowiednie narzędzie do badania takich tematów, zwiększyłaby poczucie odpowiedzialności obywateli za decyzje, w których podejmowaniu brali udział, a tym samym ich poczucie odpowiedzialności za działania zmierzające do osiągnięcia celów, które pomogli wyznaczyć.

Rozwiązania do wszystkich zadań

Rozwiązania do zadań z Rozdziału 2:

- 1) 1) Celem Europejskiego Zielonego Ładu jest:
- **(B) Osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r.**
- 2) W 2021 roku Komisja Europejska ujawniła pakiet wniosków legislacyjnych mających na celu modernizację istniejących przepisów i dostosowanie ich do unijnego celu klimatycznego na rok 2030. Jaką nazwę nadano temu pakietowi?
- **(A) Gotowi na 55**
- 3) Które z nich uważa się za kluczowe dla osiągnięcia bardziej efektywnych działań na rzecz klimatu?
- **(C) Indywidualne i zbiorowe działania obywateli, mające na celu identyfikację i rozwiązanie kwestii będących przedmiotem zainteresowania publicznego**

Rozwiązania do zadań z Rozdziału 3:

- 1) Deliberacja obywatelska to proces, w którym uczestnicy, będący członkami społeczeństwa, biorą udział w wyważonych dyskusjach argumentacyjnych. Który z poniższych tematów powinien być poddany deliberacji obywatelskiej?
- **(E) Wszystkie powyższe.**
- 2) Które z poniższych utrudnia realizację celów edukacji na rzecz obywatelstwa ekologicznego?
- **(D) Brak wiedzy i szkoleń wśród nauczycieli i wychowawców na ten temat.**
- 3) Która z poniższych kwestii stanowi wyzwanie dla skutecznego wdrożenia systemu demokracji deliberatywnej?

- (B). Brak działań ze strony władz w zakresie wprowadzania w życie zaleceń i decyzji przekazywanych przez obywateli podczas obrad.

Rozwiązania do zadań z Rozdziału 4:

1) Demokracja deliberatywna wskazuje na kilka problemów w obecnych systemach demokratycznych. Który z nich jest najbardziej pomijany?

- (D) Brak opcji politycznych dla obywateli

1) Własnymi słowami krótko wyjaśnij znaczenie obywatelstwa ekologicznego.

- Przykładowa odpowiedź:

Postawy i zachowania proekologiczne charakteryzują i wpływają na nasze wybory w zakresie produkcji i konsumpcji, a tym samym w dużej mierze na nasz wpływ na środowisko. Obywatelstwo ekologiczne wymaga nowych sposobów myślenia i działania. Bycie aktywnym obywatelem ekologii obejmuje uznanie wartości środowisk nadających się do życia dla ludzi i przyrody, promowanie ochrony i odtwarzania zasobów oraz wspieranie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej.

Andersson, E., & Kambli, N. (2020). Five ways of meaningfully involving citizens in climate action. *Medium*. <https://medium.com/viable-cities/five-ways-of-meaningfully-involving-citizens-in-climate-action-20213949a253>

Apostolou, G. (2018). *Συμμετοχική δράση των πολιτών στη δημιουργία Βιώσιμων Πόλεων* [Thesis]. National Technical University of Athens. Retrieved July 15, 2022, from <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/50432/final.pdf?sequence=1>

Barry, D., & Hoyne, S. (2021). Sustainable measurement indicators to assess impacts of climate change: Implications for the New Green Deal Era. *Current Opinion in Environmental Science & Health*, 22(100259). <https://doi.org/10.1016/j.coesh.2021.100259>

Blacksher, E., Diebel, A., Forest, P., Goold, S. D., & Abelson, J. (2012). What is public deliberation? *Hastings Center Report*, 42(2), 14-17. <https://doi.org/10.1002/hast.26>

Bohman, J. (2000). *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. MIT Press.

Boulianne, S. (2018). Beyond the Usual Suspects Representation in Deliberative Exercises. In L. L. Hanson (Ed.), *Public Deliberation on Climate Change: Lessons from Alberta Climate Dialogue* (pp. 109-132). AU Press.

Bowers, C. A. (2001). Toward an eco-justice pedagogy. *Educational Studies*, 32(4), 401-416. <https://doi.org/10.1080/13504620120109628>

D’Arcy, C. (2017). *Citizens’ Assembly votes to end mandatory retirement age*. The Irish Times. Retrieved July 25, 2022, from <https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/citizens-assembly-votes-to-end-mandatory-retirement-age-1.3148549>

Department of Environment. (2015). *ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - Αρχείο*. Ministry of Agriculture, Rural Development and the Environment. Retrieved July 25, 2022, from

http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/page45_arch_g/r/page45_arch_gr?OpenDocument

Ebuona, O., Yarbrough, B., & Hutto, I. (2022). *What is Public Deliberation* | University of Houston-Downtown. The University of Houston-Downtown. Retrieved July 21, 2022, from

<https://www.uhd.edu/academics/humanities/news-community/center-public-deliberation/Pages/uhd-cpd-what-is.aspx>

ENEC (2018). *Defining Environmental Citizen*. European Network for Environmental Citizenship – ENEC. Retrieved July 26, 2022, from

<https://enec-cost.eu/environmental-citizen/>

European Commission (2018). *A clean planet for all - a European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy*. (Technical Report COM(2018) 773). EUR-Lex. Retrieved 13, 2022, from

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0773>

European Commission. (2019). *The European Green Deal*. European Union. (Technical Report COM(2019) 640). EUR-Lex. Retrieved 13, 2022, from

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640>

European Commission. (2020a). *A new Circular Economy Action Plan - For a cleaner and more competitive Europe*. European Union. (COM(2020) 98). EUR-Lex. Retrieved 13, 2022, from

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>

European Commission. (2020b). *A Farm to Fork Strategy - for a fair, healthy and environmentally-friendly food system*. European Union. (COM(2022) 140). EUR-Lex. Retrieved 13, 2022, from

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>

European Commission. (2020c). *EU Biodiversity Strategy for 2030 - Bringing nature back into our lives*. European Union. (COM(2020) 380). EUR-Lex. Retrieved 13, 2022, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>

European Commission. (2021a). *'Fit for 55': Delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality*. European Union (COM(2021) 550 final). EUR-Lex. Retrieved October 13, 2022, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0550>

European Commission. (2021b). *Pathway to a Healthy Planet for All - EU Action Plan: 'Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil'*. European Union (COM(2021) 400 final). EUR-Lex. Retrieved October 13, 2022, from https://ec.europa.eu/environment/pdf/zero-pollution-action-plan/communication_en.pdf

European Commission. (2022a). *European Climate Pact*. European Union. Retrieved July 22, 2022, from https://europa.eu/climate-pact/index_en

European Commission. (2022b). *On making sustainable products the norm*. European Union. (COM(2022) 140 final). EUR-Lex. Retrieved 09, 2022, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0140&qid=1649112555090>

European Commission. (2022c). *Peer Parliaments - European Climate Pact*. European Union. Retrieved July 25, 2022, from https://europa.eu/climate-pact/about/peer-parliaments_en

European Commission & European Parliament. (2009). Europeans' attitudes towards climate change. *Special Eurobarometer 313*. https://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/12_07/report_eb711_climate_change_en.pdf

Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*. ESDN Report, December 2020, ESDN Office, Vienna. https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf

Fishkin, J. (2009). *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation*. OUP Oxford.

Flor, A. (2022). *Os cidadãos estão prontos para participar. Estarão os políticos prontos para ouvir?* Público. Retrieved October 13, 2022, from, <https://www.publico.pt/2022/01/17/mundo/noticia/cidadaos-estao-prontos-participar-estarao-politicos-prontos-ouvir-1992080>

Hadjichambis, A. C. (2022). European Green Deal and Environmental Citizenship: Two Interrelated Concepts. *Environmental Sciences Proceedings*, 14(1), 3. <https://doi.org/10.3390/environsciproc2022014003>

Hadjichambis, A. C., Reis, P., Paraskeva-Hadjichambi, D., Činčera, J., Gericke, N., Knippels, M.-C., & Boeve-de Pauw, J. (Eds.). (2020). *Conceptualizing Environmental Citizenship for 21st Century Education*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20249-1_15

Hainsch, K., Löffler, K., Burandt, T., Auer, H., Granado, P. C. del, Piscella, P., Zwickl-Bernhard, S. (2022) Energy transition scenarios: What policies, societal attitudes, and technology developments will realise the EU Green Deal?, *Energy*, 239(122067). <https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.122067>

Karkkainen, B. C., Sabel, C., & Fung, A. (2005). Beyond Backyard Environmentalism: How Communities Are Quietly Refashioning Environmental Regulation: The Environmental Politics Reader. In J. S. Dryzek & D. Schlosberg (Eds.), *Debating the Earth: The Environmental Politics Reader* (p. 116). Oxford University Press.

Leonard, M., Pisani-Ferry, J., Shapiro, J., Tagliapietra, S., & Wolff, G. B. (2021). The geopolitics of the European Green Deal. *Policy Contribution*, No. 04/2021, Bruegel, Brussels.

Levinson, R., Knippels, M. C., van Dam, F., & Kyza, E. et al. (2017). *Science and society in education*. Socio-scientific inquiry-based learning: Connecting formal and informal science education with society. <https://www.parrise.eu/wp-content/uploads/2018/03/parrise-en-rgb.pdf>

Mastantuono, A. (2022). *State of the Energy Union 2021*. European Economic and Social Committee. Retrieved April 4, 2022, from <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/state-energy-union-2021>

Matasick, C. (2020). *The Wisdom of the Crowd: Promoting Media Development through Deliberative Initiatives*. Center for International Media Assistance. Retrieved July 25, 2022, from <https://www.cima.ned.org/publication/wisdom-of-the-crowd-deliberative-democracy/>

Ministry of Administrative Reform and E-Governance. (2009). *Ανοικτή Διακυβέρνηση | Περιβάλλοντος και Ενέργειας*. Open Government. Retrieved July 25, 2022, from <http://www.opengov.gr/home/category/users/environmentandenergy>

Ministry of Energy, Trade and Industry. (n.d.). *Δημόσια Διαβούλευση*. Ministry of Energy, Trade and Industry: Energy Service. Retrieved July 25, 2022, from <https://energy.gov.cy/secondary-menu/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.html>

Moore, J. (2005). Barriers and pathways to creating sustainability education programs: Moving from rhetoric to reality. *Environmental Education Research*, 11(5), 537–555. <https://doi.org/10.1080/13504620500169692>

Mourato, J., & Iannuzzi, G. (2021). Ação climática e inovação institucional ao nível local. In Oliveira, F. P., Carvalho, J. de, & Bento, J. F. (Eds.), *Encontro Anual da Ad Urbem, Tomar, 2019-2020. Descentralização e ordenamento do território: Atas*, pp. 249-262. Coimbra: Almedina. <https://hdl.handle.net/10451/51382>

Rachman, I., Sugimaru, C., & Matsumoto, T. (2020). USE OF PROBLEM-BASED LEARNING (PBL) MODEL TO IMPROVE LEARNING OUTCOMES IN ENVIRONMENTAL EDUCATION. *Journal of Environmental Science and*

Sustainable Development, 3(1), 114-141.

<https://doi.org/10.7454/jessd.v3i1.1039>

Revans, R. (2011). *ABC of Action Learning* (1st ed.). Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315263533>

Sandover, R., Moseley, A., & Devine-Wright, P. (2021). Contrasting Views of Citizens' Assemblies: Stakeholder Perceptions of Public Deliberation on Climate Change. *Politics and Governance*, 9(2), 76-86.

<https://doi.org/10.17645/pag.v9i2.4019>

Siddi, M. (2020). The European Green Deal: *Assessing its current state and future implementation*, *FIIA Working Paper Series*, 114.

<https://www.fiia.fi/en/publication/the-european-green-deal>

Silva, F. C. da (2010). Democracia deliberativa. In: Viegas, J. M. L. Santos, S. e Faria, S. (Eds.), *A qualidade da democracia em Portugal. Deliberação, representação e participação política em Portugal e Espanha* (pp. 11-36), Lisboa: Mundos Sociais.

<http://hdl.handle.net/10451/11381>

Smith, C., & Rowe, G. (2016). Deliberative Processes in Practice. In S. Dodds & R. A. Ankeny (Eds.), *Big Picture Bioethics: Developing Democratic Policy in Contested Domains* (pp. 59-70). Springer International Publishing. DOI:

10.1007/978-3-319-32240-7_5

Smith, G. A. (2007). Place-based education: Breaking through the constraining regularities of public school. *Environmental Education Research*,

13(2), 189-207. <https://doi.org/10.1080/13504620701285180>

Solomon, S., & Abelson, J. (2012). Why and When Should We Use Public Deliberation? *Hastings Center Report*, 42(2), 17-20. DOI: 10.1002/hast.27

Tidball, K. G., & Krasny, M. E. (2010). Urban environmental education from a social-ecological perspective: Conceptual framework for civic ecology education. *Cities and the Environment (CATE)*, 3(1), 11.

United Nations. (2015). *THE 17 GOALS | Sustainable Development*. Sustainable Development Goals. Retrieved July 22, 2022, from <https://sdgs.un.org/goals>

Van Styvendale, N., McDonald, J., & Buhler, S. (2018). Community Service-Learning in Canada: Emerging Conversations. *Engaged Scholar Journal: Community-Engaged Research, Teaching, and Learning*. 4. DOI: 10.15402/esj.v4i1.303.

Willis, R., Curato, N., & Smith, G. (2022). Deliberative democracy and the climate crisis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 13(2), e759. <https://doi.org/10.1002/wcc.759>

World Wildlife Fund. (2020). Πλατφόρμα διαλόγου για τον κλιματικό νόμο. Πλατφόρμα διαλόγου για τον κλιματικό νόμο. Retrieved July 25, 2022, from <https://klimatikosnomos.gr/>

Materialy dodatkowe

Twalo, T. (2019). Challenges of knowledge production and knowledge use among researchers and policy-makers. *Educational Action Research*, 27(2), 269-285. <https://doi.org/10.1080/09650792.2018.1459763>

Zerva, A. (2018). *Environmental communication and sustainable development: public views, knowledge, and attitudes towards climate change*. Democritus University of Thrace. DOI: 10.12681/eadd/42517

Projekt GreenVETers jest współfinansowany z programu ERASMUS+ Unii Europejskiej i będzie realizowany od kwietnia 2022 do kwietnia 2024 roku. Wsparcie Komisji Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.

[Numer projektu: 2021-2-NL01-KA220-VET-000048185]

<https://greenveters.eu/>

Dofinansowane przez
Unię Europejską

www.pro-work.nl

Web2Learn
Open. social learning

CITIZENS
IN POWER

